

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Karolina Ulrichová

**Distribuce samizdatové literatury v letech 1978-1989 na
příkladu Edice Popelnice**

Distribution of samizdat publications in 1978-1989 with a special focus on Edice Popelnice

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Šmejkalová, CSc.

Praha 2024

Poděkování

Chtěla bych zejména poděkovat PhDr. Jiřině Šmejkalové, Csc., vedoucí mé práce, za možnost vybrat si téma, které mne opravdu zajímá, za přínosné konzultace k tématu a celkovou pomoc s akademickým stylem psaní.

Dále mé díky patří Mgr. Adéle Jarolímkové, Ph. D. za konzultace týkající se správného citování a výběru zdrojů a Jiřímu Gruntorádovi, za možnost nahlédnutí prostřednictvím praxe do knihovny Libri Prohibiti a za zodpovězení dotazů.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala svému manželovi a synovi za bezmeznou podporu po celou dobu studia na Filozofické fakultě.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala veškeré použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 2. 2024

Karolina Ulrichová

Bibliografická citace:

ULRICHOVÁ, Karolina, 2024. *Distribuce samizdatové literatury v letech 1978-1989 na příkladu Edice Popelnice*. Praha. 2024. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Jiřina Šmejkalová, CSc.

Počet znaků (bez mezer): 123 322

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je zmapovat veškeré významné typy distribuce samizdatové literatury prostřednictvím analýzy dobových záznamů, vzpomínek pamětníků a odborných knih.

V první části práce jsou podrobně představeny způsoby distribučních procesů z hlediska jejich náročnosti a efektivity. Tato část proběhla analýzou primárních zdrojů, tedy výpovědí pamětníků a sekundárních zdrojů, tedy prostřednictvím odborné literatury. Výsledkem je finální shrnutí vyzdvihující na základě shromážděných dat a kritické dedukce nejúčinnější metodu šíření samizdatu.

Věnována je odděleně i pozornost tamizdatu z hlediska efektivity a náročnosti distribuce výtisků do zahraničí a zpět do Československa. Zmíněna jsou významná nakladatelství a osobnosti, které tomuto způsobu šíření výrazně napomohly.

V druhé části práce je prostor věnován Edici Popelnice a Jiřímu Gruntorádovi, jakožto osobnosti, která se podílela na distribuci cenzurovaných děl v době totality. Edice Popelnice je v rámci samostatné kapitoly charakterizována a stručně jsou také analyzovány způsoby šíření jednotlivých svazků. O procesu šíření informace pochází z primárního zdroje. Samostatná kapitola je věnována i Jiřímu Gruntorádovi a jeho vlivu a působení v letech 1978-1989.

V závěru práce je vyzdvížena důležitost Samizdatu, smysl jeho šíření a následně je popsána charakteristika a činnost knihovny Libri Prohibiti, ve které se dochované Samizdatové výtisky nachází pro své potenciální čtenáře a badatele.

Klíčová slova: samizdat, typy distribuce, cenzura, Edice Popelnice, Jiří Gruntorád

Abstract

The aim of the bachelor's thesis is to summarize and assemble all the essential types of the distribution of samizdat literature using the analysis of both, primary and secondary, sources (documents published in the examined period, memoirs of the witnesses and the academic literature).

In the first part of the thesis, the various types of distribution are characterised in detail in regards of their difficulty and effectivity. This part was sourced by the deep analysis of the secondary academic documents, which results in the final evaluation exclaiming the most practical way to distribute samizdat literature, according to the assembled data and critical deduction.

The concentration is as well put on tamizdat, meaning the process of the distribution of samizdat literature across the borders and back to Czechoslovakia. The thesis also mentions the important publishers and personalities involved in the processes of distribution.

The second part of the thesis regards the Edice Popelnice and Jiří Gruntorád as a person, who contributed a lot to the distribution of censored literature during the totalitarian period. Edice Popelnice is characterised in detail and the thesis also briefly mentions the means of it's own distribution processes.

In the second part Jiří Gruntorád owns his chapter in the thesis, where his influence on the distribution of information in the years 1978-1989 is exclaimed as well.

In the final part, the thesis acknowledges the importance of samizdat itself and the meaning of its distribution. Final chapter is dedicated to the Libri Prohibiti library, where there are preserved the samizdat editions for potential readers and discoverers.

Klíčová slova: samizdat, types of distribution, censorship, Edice Popelnice, Jiří Gruntorád

Obsah

1. Úvod

- 1.1. Vymezení pojmů Samizdat a Tamizdat
- 1.2. Metodologie výzkumu
- 1.3. Distribuce samizdatové literatury

2. Šíření ústní formou

- 2.1. Šíření prostřednictvím vysílání rádiových stanic
- 2.2. Šíření prostřednictvím magnetofonových nahrávek
- 2.3. Šíření prostřednictvím videokazet
- 2.4. Efektivita a náročnost šíření
- 2.5. Zhodnocení způsobu šíření

3. Šíření prostřednictvím výpůjček

- 3.1. Šíření výpůjčkami organizovanými
- 3.2. Šíření výpůjčkami řetězovými
- 3.3. Šíření výměnou
- 3.4. Efektivita a náročnost šíření
- 3.5. Zhodnocení způsobu šíření

4. Šíření prostřednictvím poštovních služeb

- 4.1. Šíření prostřednictvím náhodného zaslání
- 4.2. Šíření prostřednictvím jmenovitého zaslání
- 4.3. Efektivita a náročnost šíření
- 4.4. Zhodnocení způsobu šíření

5. Šíření prodáváním

- 5.1. Šíření prostřednictvím organizovaného prodávání
- 5.2. Šíření prostřednictvím neorganizovaného prodávání
- 5.3. Efektivita a náročnost šíření
- 5.4. Zhodnocení způsobu šíření

6. Způsoby distribuce prostřednictvím tamizdatu

- 6.1. Tamizdat a Československo
- 6.2. Exilová nakladatelství
- 6.3. Efektivita a náročnost šíření
- 6.4. Zhodnocení způsobu šíření

7. Vyhodnocení způsobů distribuce samizdatové literatury

8. Edice Popelnice

- 8.1. Charakteristika Edice Popelnice
- 8.2. Výtisky a jejich důležitost
- 8.3. Jiří Gruntorád

- 8.4. Způsoby šíření a uchování jednotlivých výtisků
- 9. Důležitost samizdatové literatury
 - 9.1. Důležitost šíření samizdatu
 - 9.2. Vnímání samizdatu v současnosti - Libri Prohibiti
- 10. Závěr
- 11. Seznam odborné literatury
- 12. Přílohy

1. Úvod

Objektivní vnímání občanů v totalitních režimech bezesporu nebylo jednoduché. Nevědělo se, komu je radno důvěřovat a lidé si museli dávat pozor, jaké informace publikují a jakým způsobem se vyjadřují.

V období totality 70. a 80. let 20. stol. (kdy totalitou vnímáme otevřeně či skrytě (v našem případě) antidemokratický politický systém, v němž má jedna politická strana určitým způsobem monopolní moc disponující zásadní spasitelnou ideou, jak řídit stát, která se stává státním dogmatem¹) se kladl důraz na kolektivizaci - přednost měla společnost a její výsledky před jednotlivci.

Byli to však právě jedinci, kteří postupem času tráveného v opresivním režimu vytvořili komunitu autorů, kteří začali psát, šířit a stavět se za samizdatovou literaturu. Samizdat představoval pro občany nejen naději, že nejsou téhož názoru samotní tím, že vnímají společnost jinak, než je předpokládáno. Představoval hlavně hnací sílu, která jim napomáhala produkovat (a reprodukovat) díla další. Tato síla jim dodávala odvahu vyjádřit to, co bylo důležité sdělit, a díky ní odhodlaně hledali další samizdatové autory a shromažďovali jejich spisy, které byly hromadně vydávány v mnoha samizdatových edicích a časopisech.

Disent se však nepodílel pouze na psaní a vydávání vlastních textů neoficiální cestou. Jeho hlavním cílem bylo texty množit a šířit, aby se dostaly do povědomí co nejširšího okruhu čtenářů. Šíření a distribuce samizdatu dala později podnět k demonstracím a protestům, které zdárně vedly k převratu a osvobození Československé republiky v roce 1989. Tehdy samizdat postupně přestal na našem území existovat, neboť veškerá literatura se mohla začít vydávat oficiálně.

Tato práce se zabývá způsoby, kterými byla samizdatová literatura šířena a předávána mezi vrstvy čtenářů. Komentuje jednotlivé způsoby distribuce a uvažuje nad úskalími a výhodami, které přinášely. Zvlášť je v rámci popisu jednotlivých metod odlišen tamizdat, který šíření posunul na vyšší úroveň v důsledku komunikace se zahraničím.

Dále se bakalářská práce zabývá charakteristikou Edice Popelnice, která shromažďovala v letech 1978-1989 ta nejkurióznější, a systémem nejvíce zavrhaná, díla pod vedením jejího tvůrce, Jiřího Gruntoráda. Ten i přes perzekuci, léta strávená ve vězení, psychicky náročným domovním prohlídkám a výslechům, pokračoval ve shromažďování, archivování a distribuci samizdatu, čímž se podílel (a stále ostatně podílí) na budování kulturního dědictví.

Význam také vnímám a uvádím v undergroundové kultuře, neboť bez ní samotné by k šíření samizdatu pravděpodobně ani nedocházelo. Všechny „neoficiální“ či „zakázané“ aktivity byly technicky aktivitami „podzemními“ (undergroundovými), což ale nemuselo nutně znamenat, že byly z hlediska trestního zákona nelegálními. Výklad onoho zákona byl ale v totalitním období vykládán ve prospěch státního aparátu, na základě zákona č. č. 140/1961 Sb.² stanovujícího zákaz šíření samizdatové literatury.³

¹Machovec Martin, 2021, K Interpretaci české podzemní a undergroundové literatury str. 10

²Zákony pro lidi: Zákon č.140/1961 Sb

³Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 71

Závěrem práce zmiňuji význam samizdatu v dnešní době, poslání knihovny Libri Prohibiti, která samizdatové výtisky sbírá a archivuje a zamýšlím se nad principem svobody projevu, který je nyní zakotven v Listině základních práv a svobod a bez něhož by demokracie neexistovala.

1.1. Vymezení pojmů Samizdat a Tamizdat

Definice samizdatu, původně z termínu „Samsebyaizdat“, a tamizdatu se v určitých konceptech propojují, hovoříme-li o neoficiálním publikování prostřednictvím vlastního nakladatelství. Michal Přibáň zahrnuje do pojmu samizdat, který byl poprvé použit ruským básníkem Nikolajem Glazkovem v roce 1947: „veškerou nezávislou literaturu, jež se ve své době z jakýchkoliv důvodů ocitla v rozporu se závaznou kulturní politikou totalitního státu, a proto byla navzdory nebezpečí represe šířena občanskou svépomocí.“⁴

Podobně se vyjádřil k definici samizdatu i Martin Machovec, který uvedl: „Termín samizdat znamená neoficiální šíření různých druhů textu (knih, časopisů, letáků a dalších) uvnitř totalitních politických režimů, zvláště těch po druhé světové válce. Zatímco se samizdatové vydávání objevilo v Československu již po roce 1948, samotný pojem samizdat se zde používal od sedmdesátých let“.⁵

Obecně tedy samizdat představuje realizaci vydávání literatury cestou neoficiální, („Výraz ineditní literatura, tedy literatura nevydaná, nevydávaná či „nevydavatelná“, byl pravděpodobně první, který komunita samizdatových beletristů a publicistů používala takřikajíc „oficiálně“⁶.) tedy bez přičinění státních nakladatelství, zkrátka, na vlastní náklad. Odlišovala se tím od literatury oficiální, režimem akceptované a výborem schválené a představovala otevřenost názorů a myšlenek, které by v době totalitní jinak nemohly být zveřejněny v rámci veřejně publikovaných děl.⁷ „Samizdat je možné tedy považovat za médium, prostředek komunikace, spojený se záměrem zveřejňovat informace všeho druhu, včetně všech oborů písemnictví a audiovizuální tvorby.“⁸

Vymezení samizdatu však není otázkou jednostrannou, vzhledem k prolínání oficiální a neoficiální literatury, přičemž Eduard Burget a Michal Přibáň přišli s výzkumnou otázkou nalezení hranic samizdatu⁹

První samizdatová publikace, na základě výpovědi Jiřího Gruntoráda, vznikla roku 1918 v Rusku. Jednalo se o list moskevského patriarchy, ve kterém protestoval proti teroru Bolševiků.¹⁰

⁴Přibáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989, str. 16. (K terminologii samizdatu)

⁵Machovec, Martin, 2009, The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia 1948-1989, str. 1

⁶Přibáň, Michal, 2016, Vnitrozemí a pohraničí českého literárního samizdatu: úvaha nejen pojmoslovná, str. 824

⁷Přibáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989, str.13.

⁸Prečan, Vilém, 2016, Samizdat považují za médium, str. 929

⁹Burget, Eduard, Přibáň, Michal, 2016, *Co je samizdat a jaké jsou jeho hranice?*

¹⁰Glanc, Tomáš, 2009, *Jak se dělal samizdat*

Prakticky ale již v roce 1825 A.S. Puškin rozšiřoval rukopisy časopisu Kolokol, který byl tištěn v Londýně a tajně převážen do Ruska a později, roku 1848, byl F. M. Dostojevskij odsouzen k smrti z důvodu pokusu o rozmnožování písemností, stavících se proti vrchnosti, pomocí ručního lisu.¹¹

Vznik československého samizdatu můžeme vnímat již v období protektorátu, jeho rozvoj však započal až v období 50. let. (samizdatové časopisy Rozhovory 36, Dlask, Jiskra, různá díla B. Hrabala či E. Bondyho). Jiří Gruntorád v článku pro Literární noviny zmiňuje: „Kořeny československého samizdatu můžeme najít v ilegálních časopisech a letákových novinách z nacistické okupace. Stejně znaky nesly, už po únoru 1948, tzv. Ilegální písemnosti, tentokrát s protikomunistickou náplní. Z tehdejší doby je známo kolem dvaceti titulů a přes tvrdé represe se vyskytují až do roku 1956”¹²

Existují také označení „divoký samizdat”, které dle Jiřího Gruntoráda¹³ představují „neautorizované opisy, pořízené amatérsky z jiných opisů, často také neautorizovaných a šířené přáteli přátel či známých původních vydavatelů.”

A označení „protosamizdat”, které dle Martina Machovce¹⁴ odkazují na první produkce samizdatu: „Samizdat (literární, náboženský, případně různých neformálních sdružení, např. skautů), ovšem ještě bez tohoto označení existoval, nebyl však zdaleka tak masovým jevem, jako v 70. letech.”

Tamizdat (vydáváno „tam”) představoval neoficiální migraci nekonformní literatury mezi železnou oponou, která od roku 1945 do konce období Studené války v roce 1991 dělila Západ a Východ. Mnoho autorů tamizdatu začínalo psaním a šířením literatury samizdatové, přičemž usilovali o prosazení morálky jedinců z Československa a ostatních zemí Sovětského svazu jakožto občanů, kteří se snažili zahraniční veřejnost informovat o politické situaci Východního bloku.¹⁵

Avšak když exilová nakladatelství obdržela články týkající se odporu, rezistence a undergroundu, neváhala je publikovat pro Západní veřejnost. První tamizdatový výtisk Borise Leonidoviče Pasternaka - Doktor Živago, překročil hranice v roce 1957 a udal směr dalším dílům pro jejich šíření přes hranice.¹⁶ Prostřednictvím kontaktů s nakladatelstvími v cizině, (např. Sixty-Eight Publishers, Feltrinelli Editore, nakladatelství Alexandra Herzena či Index) se dařilo šířit přes hranice eseje, úvahy, promluvy, protestní texty a další.¹⁷

¹¹Posset, Johanna, 1991, Česká samizdatová periodika 1968-1989, str. 5

¹²Gruntorád, Jiří, Stručná historie čs. samizdatu str. 10 ročník 13/2002, č. 29

¹³Přibáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989, str. 14

¹⁴Machovec, Martin, 2021, K interpretaci české podzemní a undergroundové literatury, str. 294

¹⁵Frederike Kind-Kovacs, 2014, Written here, Published there, str. 10-11

¹⁶Friederike Kind-Kovacs, 2014, Written here, Published there, str. 19

¹⁷Bárta, Lukáš, 2009, Významná exilová nakladatelství 70. a 80. let

Tamizdatu se věnuje mnoho zahraničních autorů, zejména je odkazováno na autorku Friederike Kind-Kovács a její dvě díla „Written here, published there” a „Samizdat, Tamizdat and Beyond”.

Protože je však tamizdatová forma distribuce komplexní, nejsou ani v těchto publikacích zahrnuty veškeré detaily a mnohdy jsou nepřesně zaměněny, či nejsou pořádně vysvětleny.¹⁸

Samizdat a tamizdat tedy představovaly formy publikačních činností, jakožto nedílnou specifickou součást alternativní kultury a způsoby jejich šíření se budu následně zabývat v konkrétní historické epoše vymezené obdobím působnosti Edice Popelnice, ač některá zmiňovaná díla, z důvodu přiřazení k jednotlivým distribučním způsobům, spadají do let dřívějších.

1.2. Metodologie výzkumu

Pro výzkum jednotlivých způsobů šíření samizdatové a tamizdatové literatury jsem zvolila analýzu primárních zdrojů, zahrnující převážně rozhovory s pamětníky. Analyzovala jsem však též zdroje sekundární, tedy odborné knihy pojednávající o samizdatu (nejen) v kontextu undergroundové kultury a výňatky akademických prací, které alespoň okrajově téma zmiňují, či zahrnují.

Co se týče Edice Popelnice a jejího šíření, rozhodla jsem se oslovit přímo Jiřího Gruntoráda, od kterého jsem zjistila obecné informace formou e-mailové komunikace, neboť šíření jeho výtisků měla na starosti Petruška Šustrová a Tatjana Dohnalová, tedy ne přímo on osobně.¹⁹

Analyzovala jsem jak české, tak zahraniční (anglicky psané) zdroje a došla jsem ke zjištění, že zdroje zahraniční o samizdatu hovoří ve spojení s Ruskem, Polskem, nikoliv či v omezeném množství, ve spojení s Československem.

Oproti tomu hovořících o tamizdatu je českých zdrojů málo, naopak mnoho zahraničních, zahrnující do participace na distribuci i Československo (alespoň okrajově).

Zdrojů pro samizdatové psaní, informace o jednotlivých výtiscích a způsobech množení na cyklostylu je mnoho. Velmi zřídka je však zmíněno, jakým způsobem se díla rozšiřovala a jakými formami probíhala jejich distribuce. V akademických pracích, popisujících jednotlivé edice, se dalo často nalézt pouze jedno souvětí týkající se jejich distribuce. Velmi nápomocné byly rozhovory s přepisovači a pamětníky, které poskytly zpětnou vazbu kromě způsobu množení textů i o jejich distribučních procesech, či odborné zahraniční texty.

¹⁸Šmejkalová, Jiřina, 2016, Review: Tamizdat a tunely pod železnou oponou, str. 962

¹⁹E-mailová komunikace s Jiřím Gruntorádem, příloha č. 1

Rozhodla jsem se o samizdatu čerpat zásadní informace z paměti a odborné literatury, se kterými se mi v kontextu distribuce pracovalo lépe, než s elektronickými zdroji. Hlavní pramen pro mě představovala kniha Český literární Samizdat 1949-1989²⁰, která uvedla téměř veškeré způsoby distribuce, ač se jednalo pouze o necelých 5 stran. Příbáň a kol. uvádí také záznamy jednotlivých edic, které jsem, v rámci přiřazení k jednotlivým způsobům šíření, analyzovala.

Vyhodnocení zkoumaných způsobů distribuce proběhlo evaluací veškerých sesbíraných dat a konceptů metod. Vlastní úvaha a zamyšlení nad významností samizdatu dnes byla koncipována na základě mého postoje a nabytých znalostí po načtení mnoha pramenů a osobním kontaktu s knihovnou Libri Prohibiti v rámci předmětu praxe v prvním ročníku bakalářského studia.

1.3 Distribuce Samizdatové literatury

V rámci bakalářské práce definuji různé způsoby distribuce samizdatové literatury a v procesu zpracovávání veškerých, níže zmíněných, typů do jednoho uceleného dokumentu, jsem rozdělila šíření na ústní a písemné. Podrobně se zabývám převážně významnějšími metodami (šíření rádiovým vysíláním, výpůjčkami, výměnou...) ale zmiňuji všechny, které lze určitým způsobem doložit a uvést na příkladu (šíření plakáty, hudební produkce undergroundové kultury, bytové semináře...)

Distribuce měla probíhat tajně, avšak ve vysokých kvantech. Počet výtisků se odvíjel od dostupnosti finančních zdrojů na nakladatelskou činnost jednotlivých vydavatelů. Hlavní iniciativou bylo, aby se rozšířilo co největší množství výtisků mezi širokou skupinu lidí, která by, v lepším případě, předala získané informace dále.²¹

Jednalo se o spolupráci mezi občany a mezi vydavateli. Ne každý obsah jednotlivých výtisků byl nutně politicky protirežimní. Existovali autoři, kteří byli vydáváni v rámci literatury oficiální a zároveň vydávali díla neoficiální cestou (např. Jaroslav Seifert či Bohumil Hrabal). Nemuselo to nutně znamenat, že se otevřeně stavěli proti Komunistické straně Československa. Tento rozkol však vyvolával spory mezi jednotlivými nakladateli, protože určité skupiny, příkladem zastánci Charty 77, byli výrazně pro-demokratičtí a usilovali o pád komunismu. Kritizovali tak autory, kteří vydávání neoficiální formou využívali pouze k publikaci nepolitických, klasických děl a nestáli aktivně v opozici. Tento faktor sporu mezi jednotlivými názory vydavatelů je důležitý proto, že zdůrazňuje myšlenku vyvracející propojení politické orientace s psaním samizdatu.²²

Státní bezpečnost měla tendenci kriminalizovat veškeré písemné projevy nesouhlasu s tehdejšími poměry a od počátku 70. let začala monitorovat veškerou neoficiální publikační činnost.²³ Roku 1974 vznikly speciální kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli. Existovala databáze evidenčních karet psacích strojů, do

²⁰Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989

²¹Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat 1949-1989, str. 63

²²Kudrna, Ludvík, 2016, Reflexe Undergroundu, str. 48

²³Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat 1949-1989 str. 69

nichž se uváděly individuální identifikační znaky písma stroje, jeho opotřebenění a výskyt - tak bylo možné identifikovat původce jednotlivých kopií samizdatových výtisků.²⁴ To však kvůli zřízení tiskáren v podnicích a nároku na rozmnožování tiskovin v rámci technologického pokroku nebylo možné plně kontrolovat. Proto, i přes veškeré snahy Státní Bezpečnosti, byly výtisky úspěšně šířeny a rozmnožovány, a to níže zmíněnými způsoby.

2. Šíření ústní formou

Jako první metodu samizdatového šíření zmiňuji formu distribuce ústní, do které náleží distribuce prostřednictvím rádiového vysílání, pomocí magnetofonových nahrávek, videokazet či vzájemnou komunikací jednotlivých undergroundových skupin, ale i pomocí hudby, divadelních inscenací či soukromých křesťanských bohoslužeb.

Komunikace probíhala interpersonálně, tedy mezi dvěma či více lidmi, mezi kterými existoval určitý vztah (jednalo se o vzájemné setkávání v rámci společensko-kulturních akcí, různých klubů a hospod,²⁵ privátních sešlostí v bytech či na chatách mezi přáteli apod.)

Šíření mohlo probíhat také masově (jednosměrným prouděním informací od jednoho či více komunikátorů). Jednalo se např. o šíření prostřednictvím rádiového vysílání či soukromé koncerty a přednášky.

Ústní šíření probíhalo prostřednictvím komunikačního procesu mezi zdroji a příjemci, přičemž jedna z nevýhod mohla spočívat v tzv. komunikačním šumu, který charakterizují okolnosti zkreslující či narušující přenos informace a mohou způsobovat špatné přijetí zprávy (viz. Shannon a Weaverův model komunikace).²⁶

Šíření formou ústní bylo bezprostředně nejrychlejším ze všech šíření, tudíž oproti ostatním způsobům distribuce plynula jeho výhoda v intenzitě a efektivitě předání informace i mezi kontinenty.

Prostřednictvím ústní formy se šířilo původně jako primární metodou, neboť za sebou nutně nemuselo zanechat stopu. Většina československých občanů měla doma rádio, někteří i televizi s VHS systémem a poslouchání vysílání či pořizování audiozáznamů nevzbuzovalo nutně podezření na stejné úrovni, jako svazky samizdatových časopisů či knižních edic v hmotné formě, po kterých se v rámci domovních prohlídek nejvíce pátralo.²⁷

Prostřednictvím rádiového vysílání šlo o předávání informací abstraktních, nikde neotištěných. Vysílání probíhalo v předem dané konkrétní časy, které vyhovovaly největšímu množství posluchačů a zároveň se informace nikde neuchovaly, stejně tak, jako komunikace mezi jednotlivými členy undergroundu.²⁸

Naopak výpůjčky jednotlivých samizdatových výtisků, magnetofonové desky, VHS kazety a jiné ústní projevy zaznamenané nosičem s sebou nesly hmotný zdroj informace, který mohl být zkonfiskován a použit jako důkaz proti jeho vlastníkovvi Státní Bezpečnosti.

²⁴Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat 1949-1989, str. 70

²⁵Kudrna, Ludvík, 2016, Reflexe Undergroundu, str. 17-18

²⁶Vymětal, Jan, 2008, Průvodce úspěšnou komunikací

²⁷Česká televize, Ivysílání, videoreportáž - Jiří Gruntorád

²⁸Junek, Marek, 2011, Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011

Celkově tedy ústní forma podporovala přenos informací masově a interpersonálně, což přinášelo řadu výše zmíněných výhod i nevýhod.

2.1. Šíření prostřednictvím vysílání rádiových stanic

Dne 1. května v 11 hodin roku 1951 bylo zahájeno oficiální vysílání rádia Svobodná Evropa.²⁹ Jednalo se o jednu z mnoha rádiových stanic, prostřednictvím kterých probíhalo rozšiřování samizdatové literatury, nekonformní hudby, filosofických traktátů či předčítání celých audioknih (příkladem „Animal Farm“ a „The 1984“ od cenzurovaného spisovatele George Orwella) posluchačům (sám Jiří Gruntorád zmiňuje, že se o Samizdatu dozvěděl právě poslechem Hlasu Ameriky: „První samizdat in natura, to jest na papíře, jsem držel v ruce někdy roku 1978, ale již předtím jsem je samozřejmě znal ze západního rozhlasového vysílání - především z Hlasu Ameriky a ze Svobodné Evropy.“)³⁰.

Odpovědi Sovětského svazu byly rušičky, které při naladění tzv. „zakázaných stanic“ zabraňovaly hlasitým šuměním porozumění obsahu vysílání.³¹

Existovalo vícero vysílacích stanic, mezi nimiž byly např. BBC, Deutsche Welle, Rádio Vatikán nebo Index. Největší vliv mělo však RSE. Samotní zaměstnanci RSE byli zavázáni k tomu, že nesměli udržovat přímé styky s občany, žijícími za železnou oponou, ačkoliv se tento pokyn mnohdy obcházel (korespondence Milana Schulze a Václava Havla či Libuše Čefovská a její telefonické rozhovory s občany Československa z exilu - sama pobývala v Mnichově³²). Prostřednictvím rádiového vysílání například Václav Havel, znepokojený anonymním dopisem: „15.1.1989 v odpoledních hodinách na Václaváku u koně opět zazáří jedna lidská pochodeň“ vyjádřil výzvu pisatele, aby upustil od sebevražedného úmyslu prostřednictvím BBC, RSE a Hlasu Ameriky.³³

Dne 15.9.1989, naopak po propuštění z vězení, první český prezident komentoval politickou situaci otevřeně a nahlas. Dokumenty poukazují na Havlovo ocenění významu Rádia Svobodná Evropa jakožto, v tehdejší době, toho nejdůležitějšího a nejsledovanějšího svobodného, nezávislého a sdělovacího prostředku. Dokonce i vládní mluvčí Miroslav Pavel na jedné debatě se studenty veřejně prohlásil, že Svobodnou Evropu poslouchalo více lidí, než kolik jich četlo Rudé právo. A od roku 1988, kdy byly zrušeny rušičky RSE, se ve velkém množství zvýšila jeho poslouchanost.³⁴

Rádiem bylo vysíláno i opakovaně připomínáno provolání Několik vět - dokument vypracovaný Chartou 77, zveřejněný 29.6.1989³⁵. Byla to výzva, mimo jiné, k propuštění politických vězňů a obnovy možnosti svobodného shromažďování. Z hlediska samizdatu nejdůležitějším aspektem byl požadavek, aby byly

²⁹Štráfěldová, Milena, 2021, Volá hlas svobodného Československa. Rádio Svobodná Evropa vysílá už 70 let

³⁰Rychetský, Lukáš, 2012, Vnitřně svobodný kus života: S Jiřím Gruntorádem o samizdatech

³¹Schovánek, Radek, 2016, Primitivní zařízení na rozmnožování písemností.

³²Hlavatý, Pavel, 2020, Když je potřeba, tak fungujeme pořád. Tisková agentura manželů Čefovských pro Svobodnou Evropu

³³Junek, Marek, 2011, Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011, str. 208

³⁴Rozhovory Václava Havla - Přepis rozhovoru s Václavem Havlem vysílaného československou redakcí stanice Rádia Svobodná Evropa

³⁵Paměť národa, 2019, Zveřejnění petice Několik vět

sdělovací prostředky i veškerá kulturní činnost zbaveny všech forem politické manipulace a předběžné i následné skryté cenzury a aby byly legalizovány sdělovací prostředky působící dosud nezávisle na oficiálních strukturách.³⁶

Další významné rádio bylo s opačným úmyslem - NBIC (News from Behind the Iron Curtain).³⁷ Nesloužilo k předávání protirežimních informací do Československa, ale naopak sloužilo pro západ k zmapování situace v Československu, analýzou oficiálních novin, dopisů, výstupů politických osobností a soukromých sdělení.³⁸

2.2. Šíření prostřednictvím magnetofonových nahrávek

Magnitizdat nacházel svůj počátek již v 50. letech 20. století a jednalo se o neoficiální, zakázanou praktiku znovunahrávání necenzurované hudby či přednášek, kázání, řečí a dalších, nejprve prostřednictvím magnetofonových kotoučů a následně, později, prostřednictvím audiokazet.

Termín magnitizdat pochází ze slov „magnetofon“ a „vydávat“ a od roku 1960 byl využíván pro zaznamenávání zakázaných básníků a interpretů, kteří jeho prostřednictvím vyjadřovali svůj politický postoj.³⁹

Dále byly pravidelně nahrávány koncerty rockové hudby (Led Zeppelin, Rolling Stones, The Beatles). V rámci nahrávky nebyl slyšet pouze interpret sám, ale i různorodé reakce publika, či okolní zvuky, tudíž nahrávka navozovala autentickou atmosféru.⁴⁰ Využíváním kazet na monitorování jednotlivých koncertů však, podle Eastona, způsobil pokles účasti na reálných koncertech s tím, že aby se nevystavovali posluchači nebezpečí perzekuce, odkázali se raději pouze na nahrávky z představení.⁴¹

Zásadní problém v distribuci nastával, když při opakovaném nahrávání jednotlivých záznamů docházelo k výraznému zhoršení porozumění jednotlivým slovům či zvukům. Při šíření audiokazet, které probíhalo mezi jednotlivými komunitami (např. křesťany, vyznavači unedgroundových hudebních stylů), přáteli, příbuznými či kolegy, docházelo k výraznému zhoršení kvality audia.

V Maďarsku Gyorgy Galántai od 80. let dokonce posílal jednotlivým adresátům kazetové nahrávky poštou.⁴² V Československu patřil mezi významné distributory např. Petr Cibulka, jakožto vydavatel pod značkou S.C.T.V., prostřednictvím které první vyprodukoval množství nahrávek různých undergroundových kapel, např. Plastic People of the Universe.⁴³ (Ne všechny nahrávky ovšem šířil s dovolením autorů). Pořídil

³⁶Oppelt, Robert, 2019, Několik vět: manifest sepsaný Havlem spojil dissent s mlčící většinou

³⁷F.C.I, News Agency, Features and news from behind the Iron Curtain

³⁸Gorgiev, Georgi, 2020, Cold War atmosphere: Distorted information and facts in the case of Free Europe balloons, abstrakt

³⁹Taylor, James, Magnitizdat (USSR)

⁴⁰Glanc, Tomáš, 2009, Jak se dělal samizdat

⁴¹Easton, Paul. 1989. 'The Rock Music Community' in Soviet Youth Culture, ed. by J. Riordan. London: Macmillan Press: 52-53.

⁴²Taylor, James, Magnitizdat (USSR)

⁴³Goth, Jindřich, 2022, Výstava kazet vypráví příběhy o vzpouře proti oficiální kultuře

záznamy z jejich koncertů, které se konaly buďto soukromě u přátel, či na menších koncertových akcích (Postupice 1974, Bojanovice 1976).⁴⁴

Výhoda magnetizdatu spočívala v hojně rozšířeném vlastnictví audiokazetových přehrávačů téměř v každé domácnosti. Tím bylo méně podezřelé při domovní prohlídce pro Státní Bezpečnost nalezení mnoha desek a kazet, než např. jednotlivé papírové výtisky samizdatové literatury.

2.3. Šíření prostřednictvím videokazet

Mezi audiovizuální prvky distribuce samizdatové literatury patřilo neodmyslitelně šíření prostřednictvím videokazet. Využitím této metody byly známé především nahrávky křesťanských bohoslužeb či kázání. Zachycovaly se však také represe proti demonstrantům za pád vlády či spisovatelská setkání na chatě manželů Olgy a Václava Havlových - Originální videojournal⁴⁵. Mnoho disidentů (skupina s krycí přezdívkou Čeněk) videokazety šířilo nejen v rámci Československa. Točilo se kamerami dovezenými ze zahraničí a střihalo se v profesionálních studiích, pokud bylo nutno. Videokazety se šířily v Praze, v Brně a dalších městech, byly kopírovány i přes nedostatek technických možností - málo lidí vlastnilo kompatibilní přehrávače. Scházelo se proto vícero lidí v jednom bytě, ve kterém vlastník přehrávače videokazety sdílel (třeba i pro 50 lidí).⁴⁶

Natáčení bylo také s ohledem na obsah zakázáno. Chartista Přemysl Fialka byl za držení kamery a natáčení zatčen 17.11.1989 na Národní třídě. Byl předveden k výslechu, ale nakonec ho propustili a dokonce mu vrátili i kameru. Problém představovalo natáčení napadání občanů, monitorování značek aut Státní Bezpečnosti nebo procesu zatýkání.⁴⁷ Význam v natáčení videí spočíval kromě informování veřejnosti o krutých praktikách totalitního aparátu, což bylo důležité v rámci tamizdatového šíření pro rozšíření povědomí široké veřejnosti Západu, o tom, jak vypadá běžná realita totalitního Československa. Docházelo i k mnohdy prvním vyobrazením jednotlivých disidentů, kteří se podíleli na šíření a vydávání samizdatu, čímž nebylo možné popřít jejich autenticitu.⁴⁸ Sledující tak získali pocit, že undergroundová komunita není pouze abstraktním, nerealistickým pojmem, ale že se „něco opravdu děje a za něco opravdu bojuje“, že lidé, o kterých slýchali nebo četli jejich díla, existují a jsou to obyčejní občané, kteří prožívají stejné problémy a strasti běžného života.⁴⁹

⁴⁴Hejlová, Kateřina, 2019, Český hudební underground od 70. let současnost s přihlédnutím k vývoji organizačních aspektů, str. 22-27

⁴⁵Hlavinka, Tadeáš, 2019, Samizdatové videokazety se sledovaly hromadně, vzpomínají tvůrci Originálního videojournalu

⁴⁶Hlavinka, Tadeáš, 2019, tamtéž

⁴⁷Originální videojournal - iVysílání Česká televize - epizody

⁴⁸Růžičková, Alice, 2000, Český dokumentární film v 80. letech „Originální videojournal“, str. 4-6

⁴⁹Hlavinka, Tadeáš, 2019, Samizdatové videokazety se sledovaly hromadně, vzpomínají tvůrci Originálního videojournalu

2.4 Efektivita a náročnost šíření

Z hlediska efektivity bylo rádiové vysílání velmi praktickou formou distribuce, neboť mělo velice širokou působnost i odezvu. Co se týče koncertů a ústního komunitního šíření, nebyla efektivita na počet lidí příliš vysoká⁵⁰ a hrozilo nebezpečí odposlechů či udání, kdy bývaly koncerty a jiné alternativní události velmi často přerušeny Veřejnou Bezpečností a hrozila perzekuce. Pro omezení poslechu rádiových stanic byly uměle vytvořeny rušičky (tzv. Radioobrana)⁵¹, které měly zamezit porozumění poslechu vysílání rádia - stejnou praktiku používalo za druhé světové války Německo při zabránění poslechu vysílání Moskvy, Londýna či Washingronu. Proto byly veškeré evidované rozhlasové přijímače zapečetěny pro znemožnění příjmu krátkovlnného vysílání. Rušičky představovaly komunikační bariéru, avšak existovala cívka, které se lidově říkalo "Churchillka". Ta vsunutím mezi anténní a uzemňovací zdířku radiopřijímače umožnila příjem rádiového vysílání ve východním bloku.

RSE se rušení bránilo umístěním určitého množství vysílačů v Portugalsku, které vysílaly na mnoha frekvencích a využívalo „kompresor dynamiky“, který podporoval přenášený signál. RSE v roce 1984 odvysílalo a objasňovalo návod na sestavení konvertoru k transformaci krátkých vln do pásma středních vln.⁵² Mohl být používán v menších městech nebo na vesnicích, avšak v Praze bylo místní rušení moc silné. I to se však ještě v témže roce vyřešilo dalším návodem, a to na směrovou anténu (Směrovka 84), jejíž účinnost byla velice efektivní.⁵³ Jiří Gruntorád vkládal rádio do papírové krabice obalené alobalem a převázané provázkem, s tím, že po naladění zakázané stanice a otočení krabice směrem na jih se zcela eliminoval vliv rušení signálu. Tento návod převzal z vysílání od techniků Rádia Svobodná Evropa. Návod na sestavení krabice otiskl i samizdatový časopis Jazzstop, který je možné nalézt v archivu knihovny Libri Prohibiti.⁵⁴

2.5. Zhodnocení způsobu šíření

Ústní šíření bylo velmi pohotové a i přes komunistické rušičky a nebezpečí odhalení bylo širokospektré a praktické. Nejdůležitější prvek ústního šíření představovaly rádiové stanice, které zcela pokryly oblasti mnoha národů bývalého Sovětského svazu⁵⁵. Tím, že rádio měla téměř každá domácnost a existovaly návody na obcházení rušení signálu vysílání, pro mnoho posluchačů představovaly zmíněné stanice první a nejdůvěryhodnější informační kanál.⁵⁶ Protože výstupy v jednotlivých stanicích působily prostřednictvím masové komunikace, byly také i nejvíce efektivní. Poskytovaly možnost zpětné vazby a komunikace se zaměstnanci jednotlivých rádií prostřednictvím telefonu, či zasílaných osobních rozhovorů, korespondencí a

⁵⁰Bernatt-Reszczyńska, Markéta, 2019, Brutální násilí komunistů. Před 45 lety policie rozehnala festival v Rudolfově

⁵¹Savarová, Aneta, 2010, Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo (1952-1988), str. 55

⁵²Schovánek, Radek, 2016, Primitivní zařízení na rozmnožování písemností

⁵³Vlček, Tomáš, Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo - 70. léta

⁵⁴Schovánek, Radek, 2016, Primitivní zařízení na rozmnožování písemností

⁵⁵Ústav pro studium totalitních režimů - Rozhlasová stanice Svobodná Evropa

⁵⁶Schovánek, Radek, 2016, Primitivní zařízení na rozmnožování písemností

prohlášení.⁵⁷ V rámci komunit nebylo šíření masové, ale interpersonální⁵⁸, což představovalo sdílení emocí v rámci komunikace a příkládalo tak na její důvěryhodnosti. Nenabývalo však plošné úrovně distribuce. Také mohlo docházet ke zkreslení informací v případě, kdy si lidé sdělení špatně vyložili a pozměnili šířenou zprávu. Tomu naopak předcházela tištěná distribuce, kde bylo černé na bílém to, co mělo být sděleno. Ústní komunikace přinášela kromě komunikačních šumů⁵⁹ i úskalí z hlediska odposlechu, který probíhal v rámci telefonních hovorů, v domácnostech i pracovních kancelářích. Byla nutná obezřetnost, obzvláště, vyjadřoval-li se politický postoj, který nepodléhal režimnímu přesvědčení. Obzvláště pak, hovořilo-li se o konkrétních orgánech a jejich členech. Nebylo nikdy možné se stoprocentní jistotou komukoliv důvěřovat, což psychicky negativně působilo na jedince, kteří dostávali strach se celkově vyjadřovat. Např. o básníku a filozofu Egonu Bondym⁶⁰, který na jednu stranu organizoval samizdatovou Edici Půlnoc s Ivem Vodsedálkem v letech 1949-1953 a na druhou vypovídal u soudu proti Ivanu M. Jirousovi, vytýkající mu nedostatečnou ideologickou marxistickou uvědomělost. Soudní jednání bylo popsáno v rámci protokolární výpovědi z 30.3.1976, kdy Jirouse udal za politickou provokaci.⁶¹ Od roku 1961 do roku 1968 byl agentem pod krycí přezdívkou Klíma a během let 1973-1977 ho Státní Bezpečnost označovala Mao, následně v letech 1985-1989 Oskar. Vedl dvojí život a ač byla jeho tvorba průkopnická a je dodnes čtená, nebylo radno mu důvěřovat a zvat ho na společenské undergroundové akce.⁶²

3. Šíření prostřednictvím výpůjček

Šíření prostřednictvím výpůjček bylo jedno z nejtypičtějších šíření samizdatové literatury, ať už se jednalo o výpůjčky mezi přáteli a zájmovými skupinami (trampové, skauti) nebo o výpůjčky řetězové, které měly širší dosah působnosti. Mnohdy také docházelo k tomu, že se vlastník k řetězově propůjčenému výtisku již nedostal.

Termíny výpůjček bývaly často krátké, kde rozsáhlý román bylo někdy nutné přečíst během jednoho večera, ne vždy s možností prodloužení. Čtenáři jednotlivých samizdatových výtisků si začali postupem času díla opisovat a dále tak mohli své opisy šířit mezi své přátele, čímž měly svazky rozsáhlejší informační působnost.⁶³

Šíření probíhalo povětšinou formou osobního předání, které uplatňoval i např. Ludvík Vaculík pro distribuci jeho Edice Petlice. Mohly se předávat osobně v bytech, na jednotlivých skupinových soukromých či podle závažnosti obsahu publikací i na relativně veřejných akcích.⁶⁴

⁵⁷Denčevová, Ivana Chmel, 2021, Svobodná kultura byla příležitost, jak nastavit zrcadlo totalitě, tvrdí historik Stehlík o RFE

⁵⁸Vymětal, Jan, 2008, Průvodce úspěšnou komunikací, kap. 1.

⁵⁹Vymětal, Jan, 2008, Průvodce úspěšnou komunikací, kap. 1

⁶⁰Drda Adam, 2017, Bubínek revolveru, K pozdnímu Bondymu

⁶¹Machovec, Martin, 2012, „Hnědá kniha“ o procesech s českým undergroundem, str. 369-376

⁶²Jandourek, Jan, 2020, Egon Bondy: Ikona undergroundu i STBácký udavač, který uhořel ve vlastní posteli

⁶³Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 63

⁶⁴Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 64

Často se nechávaly samizdaty kolovat ve společnostech stálých návštěvníků různých hostinců (Branické almanachy, Lógr apod.) Trampové svou edici Anýz čtenářům zanechávali v jednotlivých trampských boudách, stejně tak postupovaly skautské oddíly.⁶⁵

Skautské časopisy Čin, Krajem šesti řek a Pošumavský hlasatel propojovaly v oblasti skautingu Středočeský, Jihomoravský a Západočeský kraj, stejně tak jako mnoho oddílů organizovaných skautských aktivit.⁶⁶

Výpůjčky zajišťovaly komunikaci mezi jednotlivci a zároveň budovaly důvěru a síť kontaktů. Mohly se tak pravidelně opakovat, stejně jako akce, na kterých výpůjčky probíhaly.⁶⁷

Byl to způsob distribuce samizdatové literatury, který zajišťoval při dobrých kontaktech neustálou možnost přístupu k informacím, které bylo možné opsat a také představoval možnost podílet se celkově na její distribuci, aniž by musel člověk nutně být vydavatel a přispět tak k informovanosti společnosti o veřejném dění a nezakresleném mínění.

Knihy Jana Vlka, Minulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970-1989, obsahuje bibliografii samizdatových děl, které se mohly touto formou, či prostřednictvím samizdatu šířit⁶⁸

3.1. Šíření výpůjčkami organizovanými

Organizovanými výpůjčkami se má na mysli způsob kontrolovaného vypůjčování mezi nejbližší okruh přátel. Vezmeme-li příklad Edice Půlnoc, vydávala se v nákladu pouhých čtyř kopií, které se mimo nejužší autorský kruh téměř nedostaly.⁶⁹ Organizované výpůjčky měly nižší působnost než výpůjčky neorganizované. Na druhou stranu se jednalo o bezpečnější volbu. Vědělo se, komu se vypůjčuje a bylo tím možné odhadnout i počet dalších výtisků. Jiří Gruntorád je příkladem (viz distribuce Edice Popelnice) vydavatele, který využíval organizovaných výpůjček v Brně.

Vuk Kratěna, který mohl ze svých zdrojů poskytnout jeho Samizdatové výtisky „To“, či Dušan Skála, chartista, který společně s Jaroslavem Šabatou vydával samizdatový sborník pod názvem HOST⁷⁰ (viz šíření výměnou) i přes perzekuci a sledování Státní bezpečností.

Mezi časopisy šířených organizovanými výpůjčkami patřil i např. časopis Spektrum, kdy bylo 66 kopií vypůjčeno v rámci předplatitelských skupin.⁷¹

Často se stávalo, že někteří přátelé vydavatelů měli výtisky zadarmo a ostatní za proplacení podílu výrobních nákladů.

Jednalo se např. o časopis Vokno, jehož zakladatelem byl František „Čuňas“ Stárek, který samostatně vznikl v roce 1979. Vydavatelé Vokna pořádali různé bytové semináře, propojovali organizátory nezávislých

⁶⁵Náhlík, Petr, 2017, Trampský samizdat, str. 223

⁶⁶Petrová, Jana 2011, Zapomenutá generace – nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století, str. 71-73

⁶⁷Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 65

⁶⁸Vlk, Jan, 1993, Minulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970-1989

⁶⁹Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 62

⁷⁰Paměť národa, 2019, Dušan Skála (*1954)

⁷¹Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 65

kulturních akcí a podporovali nezávislé kapely. Za vydávání časopisu Vokno byl František Stárek odsouzen ke dvěma a půl rokům odnětí svobody, společně s Ivanem M. Jirousem.⁷²

Náklad časopisu Vokno se pohyboval mezi 350-380 kusy a četlo jej odhadem 7000 čtenářů. Měl jednu z nejlepších distribučních sítí v oblasti samizdatových časopisů. Velmi často byli distributoři vysokoškolsí studenti, kteří jezdili z kolejí v Praze domů na venkov.⁷³ Distributoři uváděli adresy, které nebyly jejich, ale časopis se na ně dal doručit. Podobně byla zajištěna i zpětná vazba, kterou putovaly zpět peníze vybrané za prodej časopisu i případné finanční dary jednotlivých čtenářů. Nedostatečná síť byla pouze na území Slezska a východních Čech. „Průměrný čtenář Vokna měl pětadvacet let, modrou knížku a dlouhé vlasy.”⁷⁴

3.2. Šíření výpůjčkami řetězovými

Řetězové výpůjčky představovaly jeden ze způsobů distribuce, který předpokládal, že se literatura rozšíří mezi co nejširší okruh čtenářů tím, že se nebude předávat již zpátky vydavateli, ale bude kolovat po přátelích, mezi příbuznými, a to po celém Československu.⁷⁵

V podstatě se tedy nejednalo o výpůjčky z praktického hlediska, spíše než rozdání jednotlivých výtisků čtenářům s cílem informaci přenést co nejdále. Jednalo se o výpůjčku, která nenesla garanci návratu či zdárného předání. Výtisk si mohl čtenář ostatně ponechat a nikomu dalšímu ho nepředat. Proto panovala jistá důvěra v poslání této formy distribuce a myšlenku, že budou díla opravdu předávána dál.

Otázkou je, do jaké míry se to opravdu dělo. Jiří Gruntorád v rámci své působnosti v knihovně Libri Prohibiti (viz kapitola Libri Prohibiti), který samizdatové výtisky shromažďuje, se je od 90. let snaží zpět od právě takových čtenářů, u kterých jednotlivá díla zůstala, odkoupit či vyměnit, aby byl v knihovně dostupný vždy alespoň jeden originál a dvě kopie každého samizdatu.⁷⁶

Mnoho návštěvníků knihovny přichází s jednotlivými výtisky, které jsou ale ve skutečnosti opisy, což je poznat podle intenzity inkoustu a dlouholeté praxe používání cyklostylu. Ne všichni čtenáři mají zájem originály samizdatů darovat a preferují si je ponechat.

Řetězové výpůjčky představovaly výhodu v nedopátratelnosti distributorů a jejich rozšíření mimo hlavní působiště vydavatelství. Těmito způsoby se jednotlivé výtisky dostaly do různých měst a kolovaly po celém Československu, kdy většina čtenářů ani neznala identitu původního vydavatele knihy či jednotlivých předchozích čtenářů. Řetězový charakter jednotlivých výpůjček byl preferován pro význam informačního šíření, které v rámci technologického pokroku jinou formou pokračuje i v dnešní době. Dříve měla informace ale podstatně větší hodnotu, protože se jednalo o něco mnohdy neočekávaného.⁷⁷

⁷²Paměť národa, 2015, František Stárek (*1952)

⁷³Posset, Johanna, 1991, Česká samizdatová periodika 1968-1989, str.156-159

⁷⁴Kudláčková, Lucie, 2009, Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu, str. 24

⁷⁵Pribáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 63

⁷⁶Libri Prohibiti - o knihovně

⁷⁷Holub, Štěpán, Kupsa, Michal, 2024, Teorie informace - text k přednášce

Vypůjčky se mohly předávat na určitých typických místech (hospody, kluby, rodinné sešlosti, společensko-kulturní akce, obchody, knihovny a další).⁷⁸ V některých ze Samizdatových děl je na přebalu knihy napsáno, ať čtenáři šíří knihu dál či pořídí její opis a doporučení, jak má obecně s knihou zacházet.

3.3. Šíření výměnou

Z důvodu, že v období 1978-1989 dostupné rozmnožovací techniky ve většině případů neumožňovaly vydávání publikací v nákladu, který by převyšoval několik desítek kusů⁷⁹, bylo velmi praktické s ostatními vydavateli spolupracovat a informace si předávat prostřednictvím výměny. Z toho důvodu se mnohé výtisky šířily právě tímto způsobem - jednotliví vydavatelé spolu vyměňovali edice, časopisy či práce, čímž se dostaly např. pražské samizdaty do Brna či do Ostravy a naopak.⁸⁰

Výměnu jednotlivých svazků preferovali převážně ti vydavatelé, kteří se nepohybovali ve středu mezi tzv. „samizdatovými prvovydavateli“. Mohli se tak inspirovat výtisky již starších, zkušenějších autorů⁸¹, kteří naopak preferovali distribuci prodejem nejbližším přátelům. Výměna mohla probíhat i prostřednictvím poštovních služeb, či ve formě burz a společenských akcí. Výměny byly podporou pro cirkulaci různých obsahů a díky nim nešlo, jako v případě vypůjček, o jednosměrný akt, ale vzájemnou podporu a informovanost mezi jednotlivými vydavateli, a čtenáři, kdy se informace sdílely intenzivněji. Výměna byla běžnou formou distribuce, ale vyžadovala oboustrannost, což představovalo pro některé lidi problém a pouze zřídka u sebe jakýkoliv samizdatový výtisk ponechávali.⁸²

Některé výtisky vyměňovány ani být nemohly, protože se jejich vydavatelé velmi snažili o zachování alespoň jednotlivých exemplářů (např. Pracovní sborníky „Znamení zvěrokruhu“, Objekt), které se vztahovaly k činnosti Surrealistických skupin⁸³

Nejvyšší poptávka nebyla vždy nutně po dílech nejznámějších, jako byly Edice Petlice či Edice Expedice, ale po výtiscích originálních a neznámých, které přinášely nové informace a pohledy na situaci.⁸⁴ Rozdíl byl také v poptávanosti samizdatů, které odrážely politickou činnost a samizdatů, které se od politiky odkláněly a šířily prostá díla, jejichž autoři nemohli, ať už z jakýchkoliv důvodů, publikovat prostřednictvím státního nakladatelství, či např. dětskou četbu, která byla velice omezená.

3.4. Efektivita a náročnost šíření

Efektivní distribuční síť, kterou měl např. časopis Vokno nebo Revolver Revue, způsobovala rozsáhlou míru předání informace (některé výtisky putovaly z Bratislavy dále do Budapešti), tudíž záleželo na popularitě

⁷⁸Kudrna, Ludvík, 2016, *Reflexe Undergroundu*, str.17-19

⁷⁹Příbáň, Michal, 2018, *Český literární samizdat 1949-1989*, str. 62

⁸⁰Drda, Adam, 2008, *Samizdat - typický projev odporu*

⁸¹Příbáň, Michal, 2018, *Český literární samizdat 1949-1989*, str. 64

⁸²Vaculík, Ludvík, *Edice Petlice - Výňatky z Českého snáře*

⁸³Příbáň, Michal, 2018, *Český literární samizdat 1949-1989*, str. 62

⁸⁴Česká televize, iVysílání, videoreportáž - Jiří Gruntorád

jednotlivých svazků a kontaktů vydavatelů, které zajistily jednodušší komunikaci a distribuci. Známosti v různých oblastech Československa napomáhaly efektivitě šíření.⁸⁵

Náročnost spočívala v již zmíněném technickém omezení vydávání jednotlivých nákladů a trestním zákoně č. 140/1961 Sb, který pojednával o trestných činech, z nichž hned v paragrafu 19 je zmíněno: „rozvracení republiky” či „záškodnictví”, které si orgány Státní Bezpečnosti postupem času začaly interpretovat podle jejich vlastního uvážení.⁸⁶

Dále spočívala náročnost v zodpovědnosti a důvěře lidí, kterým byly jednotlivé výtisky předávány či vypůjčovány. Nebylo vždy samozřejmé, komu je radno věřit a časem se stávalo, že nepozorný čtenář vypůjčil výtisk pracovníku Státní Bezpečnosti, která v reakci prováděla výslechy a domovní prohlídky. Narozdíl od distribuce ústní, nesla distribuce manipulací s jednotlivými výtisky možné stopy - výtisky samotné či jejich opisy, které bylo možno v rámci domovní prohlídky dopátrat.⁸⁷

To vedlo k zabavení výtisků v nejlepším případě a v nejhorším k trestu odnětí svobody. Některé samizdatové výtisky byly z tohoto důvodu maskovány přebaly zpráv sjezdů KSČ a jinými, režimem akceptovatelnými, knihami, které nevyvolávaly podezření. Ne všichni čtenáři však byli obezřetní a dávali si pozor, tudíž samizdatové výtisky zapomínali maskovat. Též ne všichni pracovníci Veřejné Bezpečnosti nevěnovali pozornost podezřele vzorné knihovně plné pouze oficiálních publikací.⁸⁸

Z těchto důvodů mohla efektivita distribuce dosahovat zdárných výsledků na základě propracovanosti distribuční sítě kontaktů, ale zároveň jednotlivé opisy a výtisky se velice špatně skladovaly a docházelo k jejich zabavování a odhalování státními orgány. Tím více také docházelo k podezřívání jednotlivých čtenářů a jejich bezprostředního okolí. Ne vždy byla jiná možnost skladování dosud nepublikovaných výtisků, než doma či u příbuzných, na soukromých chatách či v garážích nebo dílnách.⁸⁹

3.5. Zhodnocení způsobu šíření

Tato metoda distribuce byla jednou z nejběžnějších a nepotřebovala využití technologických přístrojů, např. rádia. Kdo se chtěl k informacím dostat, dostat se k nim mohl návštěvou burz, prostřednictvím kulturních akcí či vybudováním kontaktů z prostředí hospod a různých klubů (kupříkladu Klub 007 na Strahově, kde se běžně scházeli přívrženci Undergroundu).⁹⁰

Distribuce prostřednictvím výměny představovala, na rozdíl od ústního šíření samizdatu, pevný formát samizdatu, který v lidech mohl vyvolat pocit, že opravdu existují autoři, kteří mají odvahu psát a vydávat samizdatové výtisky i přes možnost perzekuce, která nenastala pro zahraniční vysílání, avšak pro jedince, které se na jednotlivé výtisky podepsali, či se k nim hlásili. Ne všechny samizdaty byly čistě anonymní a i přes přezdívky či akronymy jmen, se dost často vypátralo, kdo díla psal. Např. v Edici Červená Karkulka,

⁸⁵Kudláčková, Lucie, 2009, Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu, str. 19 -34

⁸⁶Příbáň, Michal, 2018, Samizdat 1949-1989, str. 63

⁸⁷Česká televize, iVysílání, videoreportáž - Jiří Gruntorád

⁸⁸Drda, Adam, 2024, Dělníci samizdatu. Příběh Jaromíra Němce, Pavla Záleského, Stanislava Devátého a dalších disidentů

⁸⁹Čech Jan, 2008, Kořeny transformačního myšlení v českém disentu před rokem 1989, kap. 1

⁹⁰Kudrna, Ludvík, 2016, Reflexe Undergroundu, str. 18

kteřá vznikla v roce 1985 v Jihlavě a ve které vyšlo 27 titulů v 7 řadách, se podepisovali nakladatelé a editoři podle pohádkových postav typu „Vlk“, „Hajný“ apod.⁹¹

Ale v jiných edicích se šíření, které primárně mělo probíhat tajně, nikterak nemaskovalo. Otevřeným autorem byl např. Ludvík Vaculík. Jeho první román Rušný dům obsahoval politické narážky, ačkoliv pojednával o dělnickém prostředí. Státní nakladatelství si ho předvolalo s tím, aby pasáže vynechal a svou knihu mohl publikovat, avšak on odmítl vymazat to, co bylo podle jeho nejlepšího svědomí důležité v knize zanechat a také text nezměnil. Ludvík Vaculík začal vydávat Edici Petlice proto, aby dostal své texty, které byly psané otevřeně, ke svým čtenářům a nakonec vyšlo v rámci této Edice 367 titulů.⁹²

Distribuce samizdatu formou výměn a výpůjček, ať už organizovaných či neorganizovaných, tedy měla smysl a poskytovala podporu čtenářům a ostatně také autorům, kteří stáli o to být též vydavateli samizdatu. Ať už se jednalo o literaturu plnou politických narážek či odkazů na tabuizovaná témata, která nebylo možné oficiální cestou vydat. Porovnáním efektivity nedosahovala tato metoda sice statistik, jako texty vycházející z alternativní kultury šířené ústně, nicméně podpořila autory a spisovatele v jejich činnosti a myšlenky, která byla řečená, vnikla písemnou formou.⁹³

4. Šíření prostřednictvím poštovních služeb

V rámci distribuce jednotlivých svazků prostřednictvím poštovní služby bylo nutno obezřetnosti. Některé z výtisků (např. již zmíněný trampský *Анџ*) byly ponechány nesešité, protože drátky byly moc nápadné a mohly vyvolat podezření. Někteří vydavatelé (např. Ludvík Vaculík), však posílali výtisky i běžnou poštou, včetně nadepsané skutečné zpáteční adresy.⁹⁴

Mezi vydavatele a autory, kteří posílali běžně své výtisky poštou, patřili také Jaroslav Foglar (Hromadné dopisy) či bratři Horákové (Kontinuita). Také byly na konci 80. let anonymně na konkrétní adresy odesílány Lidové noviny. Mnoho výpůjček a prodejů probíhal též prostřednictvím poštovního zasilání, preferovalo se však z důvodu bezpečnosti osobní předání.⁹⁵

Samizdaty zasílané poštou představovaly otevřené možnosti pro čtenáře, pro které byly jednotlivé výtisky v jejich místě bydliště nedostupné. Díky poštovnímu zasilání probíhalo kolování samizdatu na vyšší úrovni, než v rámci výpůjček, které často probíhaly výhradně ve městě vydavatele či jeho bezprostředního okolí. Bylo nápadné posílat výtisků vícero, ale s nižší periodicitou výtisků nemuselo docházet k otevření zásilky, která byla poslána pod záštitou dopisu vzdáleným příbuzným.

Československá pošta, jakožto státní instituce, podléhala kontrolám ze strany Státní bezpečnosti (viz kapitola Efektivita a náročnost šíření). I přesto představovala příležitost a další cestu, které se dalo z hlediska distribuce využít. Poštou se mohlo posílat organizovanou formou, tudíž se jednalo o jmenovité

⁹¹Hanáková, Jitka, 1997, Edice českého samizdatu 1972-1991

⁹²Klíma, Ivan, 2006, Méně známý Ludvíkův čin

⁹³Česká rozhlas, 2017, Samizdat, smysluplná práce, kterou mohl dělat každý

⁹⁴Přibáň, Michal, Český literární samizdat 1949-1989, str. 64

⁹⁵Přibáň, Michal, 2018, Český literární samizdat 1949-1989, str. 64

zasílání, které představovalo posílání balíčků jmenovitě lidem s určitou pravidelností.⁹⁶ Další forma představovala zasílání náhodné, které naopak zahrnovalo nadepisování adresy podle geografické polohy tak, aby bylo náklady možné distribuovat do různých měst a obcí a pokrýt co nejširší plochu vlasti i přesto, že vydavatelé neznali dotyčné adresáty. Balíčky s výtisky mohly být zasílány doporučeně či obyčejně.

Doporučené zasílání však vzbuzovalo obecně větší podezření (k odeslání se musel podepsat a dostavit odesílatel a následně byl vyzván i adresát, aby si zásilku vyzvedl). Vyžadovalo také časově vytiženější administrativní činnost při odesílání, tudíž byla preferována obyčejná forma zaslání.

4.1. Šíření prostřednictvím náhodného zasílání

Vyjma jednotlivých výtisků Edice Petlice, zasílaných náhodně na adresy Ludvíkem Vaculíkem, existovaly další případy náhodného zasílání, ať už se jednalo o zájmové tramské, či skautské skupiny, nebo náboženské texty. Náhodné zasílání spočívalo v tom, že jednotlivé výtisky byly zabaleny a zaslány poštou na náhodné adresy lidí. To mělo za následek v lepším případě - nové čtenáře, kteří kontaktovali zpět vydavatele pro pravidelné, organizované zasílání. V horším případě mohlo dojít k nahlášení u Státní Bezpečnosti či vyhození výtisku.⁹⁷

Další výhodou představovalo rozšíření jednotlivých edic na místa, kam by se běžným předáním nedostaly, tedy do nejzazších oblastí Československa, aby i na venkově vzniklo povědomí o Samizdatu jako takovém. Mohli se tak kupříkladu i občané Slezska seznámit s edicemi vydávanými v Praze a informovat se tak o politickém dění.⁹⁸

Problém spočíval v tom, že nebylo zřejmé, jakého politického postoje ve skutečnosti adresát je a nebylo, na rozdíl od organizovaného poštovního zasílání, dopatřitelné, co se s výtiskem stalo. Při organizovaném zasílání probíhala komunikace buď se známými nebo s předem vytipovanými lidmi, kteří mohli pořídit opisy jednotlivých svazků, a ty dále samostatně distribuovat v okolí místa jejich bydliště.⁹⁹

Takto zasílané, například křesťanské modlitby (sv. Písmo), mohly skončit u někoho, kdo neměl zájem je číst a protože náklady na vydání a opisy jednotlivých textů byly poměrně vysoké, byla škoda o text přijít. Ve chvíli, kdy vydavatelé v dané oblasti neměli žádné kontakty, se jednalo o výstřel do neznáma, který ale nemusel skončit vždy špatně. Mohli získat nové čtenáře a nové zpětné vazby.¹⁰⁰ Jednalo se však o formu výhradně riskantnějšího charakteru. Obecně však i tato metoda přispívala k rozšiřování působnosti jednotlivých autorů v Československu, ačkoliv co se poštovního zasílání týče, ze dvou zmíněných metod, tedy zasílání organizovaného (jmenovitěho) a náhodného, převyšovala v efektivitě s určitostí metoda druhá.

⁹⁶Hanáková, Šárka, 2019, Samizdatová literatura a její překlad: na materiálu povídky J. M. Daniela Čelovek iz MINAPa, str. 21

⁹⁷Tomek, Prokop, 2019, Požádal o autogram, musel na výsledcích. Estébáci denně četli tisíce dopisů

⁹⁸Podhůrská, Anastázie, 2023, Hudební underground a samizdat v Havířově, str. 52-56

⁹⁹Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 65

¹⁰⁰Jozef, Roman SVD, 1997, Křesťanská samizdatová literatura po roku 1968, str. 18-19

Co se však náročnosti týče, bylo jednodušší zaslat zásilku tzv. „naslepo“, než hledat sepsané adresy jednotlivých kontaktů a nadepisovat s nimi jednotlivé balíčky. Československá pošta také nemohla kontrolovat každou zásilku, která byla zaslána.¹⁰¹

4.2. Šíření prostřednictvím jmenovitého zasilání

Jmenovité zasilání bylo charakterizováno určitou pravidelností na základě data vydání jednotlivých posílaných výtisků. Bylo jmenovité proto, že zohledňovalo buďto předem domluvené kontakty, kterými byly svazky zasilány (výměna např. s brněnským Vydavatelstvím Milana a Jany Jelínkových).¹⁰² V Havířově existoval časopis Hadr, kteří se snažili tamější vydavatele šířit, navzdory nízkému nákladu, do okolních měst a vesnic.¹⁰³

Další možností jmenovitého zasilání bylo předplatné, které vzniklo např. u časopisu Spektrum, či časopis Vokno, který vytvořil síť kontaktů, které pocházely z různých měst po Československu a prostřednictvím této sítě zprostředkovávali jeho spolupracovníci jednotlivé předplacené výtisky čtenářům. Tuto organizaci využíval i časopis Revolver Revue a byla praktická v tom ohledu, že síť vybudovaných kontaktů byla spolehlivá a zaslání jmenovité jednotlivcům na daných územích zajistilo určitou možnost důvěry a efektivní spolupráce.¹⁰⁴

Jmenovité zasilání mělo výhody v možnosti další distribuce, neboť jednotlivci žijící na místech, kam byly výtisky posílány znali tamější prostředí. Jednalo se o příbuzné, známé či jiné vydavatele, odběratele časopisů a další. Pořízením dalších opisů a jejich následného rozšíření docházelo k distribuci na nových místech a možnostem šířit informace po celém Československu, nikoliv jen v bezprostředním okolí vydavatelství.¹⁰⁵ Stále ale panovalo nebezpečí odhalení, protože určitá pravidelnost v zasilání jednotlivých zásilek na určitá místa vzbuzovala podezření a náchylnost ke kontrole Státní Bezpečnosti. Tím, že většina z kontaktů, kterým měla zásilka přijít, ji očekávala a měla možnost napsat zpět a nahlásit, že nedorazila, tudíž byla zabavena či ztracena. To byla výhoda oproti neorganizovanému, náhodnému, zasilání, během kterého byly zásilky posílány ven a nebylo jisté, zda se někdo s těmito informacemi ozve zpátky. Jmenovité zasilání bylo administrativně náročné, protože tím, že se archivovaly adresy jednotlivců (např. adresy předplatitelů samizdatových časopisů)¹⁰⁶, mohlo být při domovní prohlídce odhaleno, k čemu adresy sloužily a tak by bylo vyslýcháno a prohledáváno mnohem více lidí. Tento problém adresoval Ivan M. Havel svým „Seznamem zkratk“, kdy pro každého spolupracovníka Edice Expedice nebo čtenáře její produkce vytvořil osobní šifru, kterou užíval v detailních záznamech. Tento seznam byl následně dešifrován.¹⁰⁷

4.3. Efektivita a náročnost šíření

¹⁰¹Jozef, Roman SVD, 1997, Kresťanská samizdatová literatúra po roku 1968, str. 13 a str. 18

¹⁰²Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989, str. 64

¹⁰³Podhůrská, Anastázie, 2023, Hudební underground a samizdat v Havířově, str. 64

¹⁰⁴Příbáň, Michal, 2018, Český literární samizdat: 1949-1989, str. 65

¹⁰⁵Podhůrská, Anastázie, 2023, Hudební underground a samizdat v Havířově, str. 62

¹⁰⁶Posset, Johanna, 1991, Česká samizdatová periodika 1968-1989, kontakty

¹⁰⁷Holečková, Marta Edith, 2016, Review: Příběh knih, které dělaly dějiny, str. 969

Efektivní bylo zasílání poštou z hlediska rozšiřování pole působnosti jednotlivých výtisků mimo hlavní okruh čtenářů. Problém tohoto způsobu distribuce však spočíval v jeho náročnosti, kdy byla pošta kontrolovaná a zásilky byly náhodně či cíleně otevírány a čteny.¹⁰⁸ Na Senovážném náměstí (v letech 1951-1990 pod názvem Gorkého náměstí) se nacházelo ředitelství Mezinárodní poštovní přepravy a ředitelství Poštovní přepravy Praha. Tato ředitelství měla jednotlivé sektory, z nichž v sektoru BA-T byla složka o 34 kancelářích, ve které byla otevírána a kontrolována korespondence mezi lidmi, o to důsledněji, směřovala-li do zahraničí. Státní Bezpečnost přebírala na pracovišti nazývaném „Krajská třídníra“ od pošty zásilky v rámci devizové kontroly Ústředního celního úřadu.¹⁰⁹

I pracovníci pošty, kteří kontroly prováděli, museli procházet pravidelnými prověrkami, zda nikoho nekryjí nebo nenapomáhají šířit protirežimní poštu. Prověřování bylo vedeno prostřednictvím složek s krycími názvy. NÁKUP bylo označení kontroly pošty konkrétních podezřelých osob po základní dobu 6 měsíců s možným prodloužením. Zájmová prověrka s krycím jménem DOVOZ sloužila potřebám rozvědky v mezinárodní poštovní přepravě. Dále existovala skupinová prověrka KRYSTAL, která vyhledávala konkrétní informace z korespondencí dle zadání od Státní bezpečnosti, základem nejdéle na 3 měsíce s možností případného prodloužení. VÁZA označovalo výběrovou prověrku korespondence, která se věnovala výhradně působení zahraničních agentů rozvědek na československém území a jejich komunikaci a v neposlední řadě preventivní prověrka korespondence s krycím názvem KÚŽE, jejichž pracovníci vyřazovali zásilky ze zahraničí, které potencionálně představovaly „závadný obsah“. Mohlo se jednat o ideologickou diverzi, pornografii apod. Každým dnem bylo prověřováno více než 3600 zásilek a přistižení (většinou zasílající samizdatovou literaturu, či komunikující se zahraničními rádiovými stanicemi) čelili následkům formou výslechů, vyloučení ze škol či propuštění z práce.¹¹⁰

4.4. Zhodnocení způsobu šíření

Celkově lze zhodnotit šíření poštou jako jednu z efektivnějších metod, která napomáhala ostatním typům šíření. Prostřednictvím pošty se mohly jednotlivé samizdatové výtisky vypůjčovat, vyměňovat, posílat do zahraničí k vydání, tedy aplikovat samizdatovou formu šíření a v neposlední řadě i touto formou komunikovat se zakázanými rádiovými stanicemi.¹¹¹

Byla to cesta, jak dostat informace na opačný konec Československa. Problém však představovaly časté a důsledné kontroly odesílané a přijímané pošty. Nebylo možné vytipovat, zda odeslaná zásilka bude skutečně doručena, či bude odesílatel předvolán k výslechu.¹¹²

¹⁰⁸Tomek, Prokop, 2019, Požádal o autogram, musel na výslech. Estébáci denně četli tisíce dopisů

¹⁰⁹Auer, Kamil, 2009, Vývoj celní správy na našem území, str. 14

¹¹⁰Tomek, Prokop, 2019, Požádal o autogram, musel na výslech. Estébáci denně četli tisíce dopisů

¹¹¹Junek, Marek, Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011, str. 223-224

¹¹²Tomek, Prokop, 2019, Požádal o autogram, musel na výslech. Estébáci denně četli tisíce dopisů

Poštovní obsah se také mohl ztratit či zpozdít. Mohly vzniknout problémy s doručením na špatnou adresu, které vznikají v rámci poštovních služeb občas dodnes. Bylo riskantní posílat důležité dokumenty poštou, o které vydavatel, jehož jednotlivé náklady nedosahovaly vysokých čísel, nechtěl přijít.

Zhodnotíme-li obě možnosti zasílání poštou, bylo praktické posílat samizdatové edice organizované prostřednictvím předem vytvořené sítě kontaktů, která výtisk obdržela ve městě, ve kterém spolupracovníci žili a už předem obyvatele do určité míry znali. Následně vytvořili vlastní přepisy, které byly šířeny dále. Metoda náhodného zasílání napomáhala sice budovat nové kontakty, představovala však nevyhnutelnou hrozbu poškození či zkonfiskování jednotlivých výtisků, které byly takto zaslány.¹¹³

Obecně tedy pošta sice výrazně napomáhala a zjednodušovala distribuci samizdatové literatury, ale nebylo jisté, zda vše proběhne podle představ odesílatele. Nelze tudíž tuto metodu charakterizovat jako nejefektivnější způsob rozšiřování výtisků. Je to hlavně z důvodu toho, že se vydavatelé museli spolehnout na externí přepravní nástroj (Československou poštu), která podléhala státu. Nejednalo se tedy o soukromou instituci vlastněnou fyzickou osobou, která by mohla zaručit distribuci bez kontrol.¹¹⁴ Tím, že nebylo možné předem předvídat či zjistit, které zásilky budou kontrolovány a které nebudou, ať už se odesílalo pod falešnými adresáty či nikoliv, pošta nikdy nemohla představovat efektivní formu distribuce, na kterou by se dalo více než méně spolehnout.

5. Šíření prodáváním

Šíření prodáváním mohlo probíhat na různých neoficiálních burzách, jak soukromých (např. Edice Josefa Štogra a Jarmily Doležalové), tak i veřejných (Československý přepisovatel)¹¹⁵

Prodávání jednotlivých výtisků mělo za cíl vydělat finanční obnos na prostředky spojené s nakladatelskou činností. Některá vydavatelství zkrachovala s několika vydanými výtisky z důvodu nedostatku financí na pokrytí nákladů (vyšel pouze jeden výtisk) na další čísla (jednalo se mnohdy o odborné vědecké práce či memoáry, které musely na zájemce mnohdy počkat).

Vydavatelé časopisu O divadle prodávali svazky pouze loajálním přátelům a ostatním zájemcům rozdávali výtisky zdarma. Někteří vydavatelé však měli názor opačný a od svých nejbližších přátel si finance brát nechtěli (např. Gabriel Gössel a jeho samizdat Renega). Přátelům tedy tito autoři rozdávali své výtisky zadarmo a ostatní odběratelé zaplatili podíly na výrobní náklady výtisku.¹¹⁶

Prodávání bylo téměř stejně časté, jako výměna a týkalo se převážně poptávanějších edic či časopisů, za které měli zájem čtenáři platit. Představovalo ale morální dilema pro některé disidenty, kteří zásadně nesouhlasili s tím, aby se samizdatové výtisky, tedy právo na režimem neovlivněné informace, prodávaly za peníze a těžilo se z národního neštěstí. Mnozí občané, a obzvláště ti, kteří se psaní samizdatu jakkoliv účastnili, však neměli mnohdy zaměstnání, které by umožňovalo vložit peníze do nákladů na vydání výtisků.

¹¹³ Archiv autora Prokopa Tomka, Jeden z tisíců „vyřazených“ dopisů, na který pisatel marně čekal odpověď

¹¹⁴ Auer, Kamil, 2009, Vývoj celní správy na našem území, str. 25

¹¹⁵ Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 64

¹¹⁶ Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 64

I Jiří Gruntorád, který dostal materiál prostřednictvím kontaktů Tatjany Dohnalové¹¹⁷, rozšiřoval jednotlivé výtisky Edice Popelnice prodejem přátelům. Realisticky bylo většinou nutné, aby vzešel určitý zisk, který by mohl být použit, pokud vznik výtisků nevzešel prostřednictvím externího financování.

Martin Machovec se pokoušel zjistit, jakým způsobem byl samizdat skutečně financován a podařilo se mu zjistit minimum informací, neboť se na dané téma vydavatelé „neradi vyjadřují“. František Stárek v rozhovoru uvedl, že: „...nikoliv zanedbatelným příspěvkem do rozpočtu bylo ono pověstné „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“ a že sponzorské dary byly dosti ojedinělé.“ Jiří Gruntorád naopak upřesnil, že si Edici Popelnici financoval sám a „něco málo“ mu přispěla Nadace Charty 77.¹¹⁸

Většina samizdatových časopisů se původně prodávala tajně, ale po Sametové revoluci roku 1989 se některé z nich staly časopisy veřejnými a fungují dodnes (Revolver Revue)¹¹⁹

5.1. Šíření prostřednictvím organizovaného prodávání

Distribuce organizovaného prodávání spočívala především v určité formě předplatného pro čtenáře, kdy byl za jednotlivé samizdatové výtisky a edice vybírán poplatek za předplatné. Mohlo probíhat na plánovaných burzách a společenských undergroundových akcích.¹²⁰

Problém těchto akcí spočíval v jejich přípravách a organizacích dny, týdny či měsíce předem. O těchto aktivitách se tedy vědělo - že bude burza, či koncert, na kterém se, mimo jiné, budou alternativní díla prodávat. Tím však mohla Státní Bezpečnost jednotlivé výtisky buďto rovnou zkonfiskovat a vyslýchat prodejce, či tajně zakoupit a dále sledovat jednotlivé aktivity samizdatových sítí a po sesbírání dostatečných dat zatknout hlavní představitele organizace protirežimních aktivit. Z toho důvodu byl prodej komplikovaný, a proto se mnoho autorů uchýlilo k prodávání pouze v okruhu nejbližších přátel.¹²¹

Organizované prodávání však poskytovalo strukturu a docházelo k vytvoření již zmíněných jednotlivých předplatných (časopis Vokno Františka „Čuňase“ Stárka či Revolver Revue Jáchyma Topola, Viktora Karlíka a Ivana Lampera).

Prodávání organizované neslo výhodu v administrativních záznamech, kdy bylo předem dané, kolik se vydělá peněz a kolika lidem se zašle kolik výtisků. Kolik nákladů je třeba připravit a kolik adres či lidí osobně kontaktovat. Tím, že bylo vše předem domluvené a připravené, bylo jednodušší a plynulejší prodej organizovat v porovnání s prodejem neorganizovaným, kde bylo čistě náhodné, kolik jednotlivé výtisky vydělají, kolik lidí bude mít zájem si je koupit a kolik naopak nebude mít tu možnost.

Organizované akce s předem daným počtem účastníků, organizované prodeje v hospodách či galeriích, bytových seminářích a koncertech podporovaly samizdatovou distribuci a určitým způsobem taktéž lidem samizdat a undergroundovou podstatu přibližovali. Jednalo se o časopis, který si čtenář mohl zakoupit, stejně

¹¹⁷Jareš, Michal, 2009, Edice Popelnice 1978-1989

¹¹⁸Machovec, Martin, Jak si financovali undergroundoví autoři a vydavatelé svůj samizdat

¹¹⁹Revolver Revue - Aktuality

¹²⁰Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 65

¹²¹Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 64

tak, jako v trafikách Rudé právo za 50 haléřů v roce 1980.¹²² Jednalo se o knihy, které si mohli lidé koupit stejně tak, jako oficiální literaturu v knihkupectví. Samizdat pronikal na hranici mezi běžnou, čím dále tím méně utajovanou záležitostí a zakázanou, odsuzovanou aktivitou.

5.2. Šíření prostřednictvím neorganizovaného prodávání

Neorganizované prodávání vnímali vydavatelé ve smyslu prodávání jednotlivých výtisků přátelům s tím, že nebylo předem dané, kolik výtisků se jim povede prodat. Prodej bez povolení byl vždy nelegální činností, které samozřejmě vydavatelé neměli. Neorganizovaný prodej měl však z hlediska dopátratelnosti menší šanci objevení, protože nebyl předem ohlášený, či plánovaný. Mohl probíhat náhodně, kdekoliv byl vhodný prostor a čas, z hlediska společnosti a poptávky. Byl velmi častý u vydavatelů v počátcích jejich aktivit, neboť v danou dobu mnohdy ještě neměli vybudovanou síť kontaktů. Každý časopis či edice se někdy začaly publikovat, v tu chvíli jejich autoři nevěděli, jestli po nich bude poptávka. S začínáním se psaním a následným vydáváním se pojily starosti o odběratele, čtenáře i koncové uživatele. To se netýkalo samozřejmě pouze samizdatů tištěných, ale také šíření psaných textů ústní formou. Vždy při jejich prvotním sepsání nebylo jisté, zda se uchyť. Některá vydání byla rozmnožena, ale vůbec se ke čtenářům nedostala - příkladem je sborník Židovská jména, který byl údajně rozmnožen v nákladu okolo stovky kopií a o sborníku Život je všude údajně také nebylo zjištěno, zda byl kromě originálu vyhotoven opis, který byl dále šířen.¹²³ Co mohlo začínající pisatele podpořit a co se také hojně dělalo, bylo propojování a odkazování mezi jednotlivými samizdatovými Edicemi. Jiří Gruntorád a jeho Edice Popelnice shromažďovala kromě originálů také díla z Edic Petlice a Expedice, a tím šířila do povědomí i obsah jejich.¹²⁴ Taktéž v časopisech se jednotlivé výtisky vzájemně zmiňovaly. Odkazováním na méně známé vydavatele, kteří kupříkladu prostřednictvím samizdatu neoficiálně publikovali své prvotiny, se podporovali jednotliví autoři mezi sebou. To zajistilo spolupráci a komunikaci, tudíž se z neorganizovaného prodeje postupem času mohl stát prodej organizovanou formou pro kontakty, které mladí vydavatelé získali za podpory starších generací. Ne všichni toho využívali, někteří se spolu z hlediska názorového a publikačního neztotožňovali, tudíž neměli motivaci se podporovat, či na sebe z důvodu různorodosti postojů, názorů a stylu psaní ani odkazovat.¹²⁵

5.3. Efektivita a náročnost šíření

Efektivita distribuce prodávání spočívala v zisku, který mohl pokrýt následující čísla jednotlivých edic. Mnohdy to byly jediné finance, které mohly být do vytváření dalších samizdatů investovány, protože si v běžných pracovních pozicích disidenti nebyli schopni vydělat na to, aby mohli vkládat finance do nakladatelských potřeb. Dalším kladem byla organizovanost a propracovanost sítí kontaktů, kdy se alespoň

¹²²Staré noviny Rudé právo z roku 1980 - fotografie z portálu Aukro.cz

¹²³Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str 62

¹²⁴Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 205

¹²⁵Kudrna, Ludvík, 2016, Reflexe Undergroundu, str. 48

odhadem dalo spolehnout na to, kdo si příští čísla opět zakoupí, neboť se většinou jednalo o stejné osoby. Ty byly tvořeny přáteli, či nejbližšími známými samotného vydavatele. Prodej byl konkrétní formou, která byla kontrolovatelná, což přinášelo výhody, ale i nevýhody - jakmile se jednalo o prodej, existoval totiž další zákon, který ho zakazoval.¹²⁶

Efektivita spočívala tedy v kontaktech a ty, naopak, závisely na vydavatelích samotných. Celkově se ale nedá říci, že by bylo efektivnější informace šířit prostřednictvím jejich prodávání, neboť, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, existovali disidenti, kteří byli odpůrci „prodeje“ samizdatu. Lidé byli nuceni si informace, které měly být šířeny pro společenské propojení a cestu ke svobodě, kupovat, což některým přišlo vysoce nemorální. Podle nich měly být informace přístupné zadarmo, stejně jako vláda šířila zadarmo a nuceně informace prorežimní.

Náročnost šíření byla přibližně podobná, jako u výměn či vypůjčení s tím, že ale měla zisk a při vytvoření předplatného profil čtenářů. Byla tedy o úroveň vyšší. V rámci své působnosti ale mnohdy nebyla velmi úspěšná v jiných krajích, kde vydavatele a jejich díla neznali, tudíž ani nečetli.

5.4. Zhodnocení způsobu šíření

Prodej organizovaný byl efektivnějším, než prodej neorganizovaný. Ten však mohl napomoci získání nových, potenciálních kontaktů, ze kterých se mohli stát věrní předplatitelé. Prodej byl pro některé disidenty nemorální formou, na což narážely i samizdaty, které se šířily vylepováním plakátů (jednalo se např. o Vladimíra Boudníka, který takto vylepoval již od roku 1946 Edici Explosionalismus, či v 60. a 70. letech Milan Knižák s přáteli samizdat Aktuální umění/Aktual a DRU Ondřeje Fibicha, na jehož vylepování a šíření se podíleli studenti.)¹²⁷. Tato forma distribuce pravdu vysloveně zadarmo předkládala před zraky obyvatel. Prodej představoval další nevýhodu v tom, že se jednalo o finanční vklad, na který neměli všichni obyvatelé náklady z běžného zaměstnání. Bez peněz si nebylo možné jednotlivé výtisky koupit, či se k jejich obsahu dostat. To bylo na škodu, protože se rozšířilo o to méně nákladů, kolik lidí nebylo schopno v periodickém období vydávání jednotlivých svazků poplatek uhradit a výtisk si pořídit. Vzhledem k trestněprávnímu ohrožení ani mnohdy nemohly být ceny jednotlivých publikací nikde uváděny, nehledě na to, že se cena podle poptávky a nákladů na vydání upravovala a většinou nebyla stálá.

Výhoda spočívala v tom, že např. odběratelé samizdatu Sociální Edice platili vyšší cenu za výtisk, která byla formou do určité míry nadačního charakteru následně aplikována pro financování různých kulturních aktivit.¹²⁸ To však nebylo obvyklou záležitostí. Prodej byl tedy kontroverzní formou distribuce, avšak uchylovalo se k ní mnoho vydavatelů známých samizdatových edic a časopisů a patřila mezi metodu podpory a finančního zázemí pro jednotlivé nakladatele a zajistila pokračování šíření výtisků, které by z nedostatku zdrojů nadále třeba šířeny být nemohly.

¹²⁶Zákony pro lidi, zákon 140/1961, § 118 - Neoprávněné podnikání

¹²⁷Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 62

¹²⁸Příbáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 64

6. Způsoby distribuce prostřednictvím Tamizdatu

Tamizdat jsem se rozhodla v kontextu distribuce zmínit až nakonec, protože se jedná o nejobtížnější metodu šíření literatury, která se vyvážela do zahraničí a následně po jejím otisku „tam“ se opět šířila zpět do Československa (a Východního bloku obecně, např. Polska s velice známým časopisem *Kultura*¹²⁹, Ruska, pro jeho dílo Doktor Živago Borise Pasternaka, který se rozhodl dílo po odmítnutí vydání publikace poslat na Západ, za což byla podle některých zdrojů dokonce zodpovědná CIA a představovalo odstartování éry tamizdatu jako takového¹³⁰, ale i třeba Maďarska a dalších zemí Sovětského svazu).

Tamizdat nebylo jednoduché definovat, stejně tak jako samizdat. „Co rozhoduje o tom, jestli je text tamizdat nebo ne? Jeho obsah? Jeho vydavatel? Podmínky jeho publikování nebo jeho eventuelní čtenáři?“¹³¹. První tamizdaty jsou dochovány již od 20. let 20. století, jejichž autory byli B. Pil'nak a E.I. Zamiatin. Hned po zjištění, že publikovali v zahraničí, byli perzekuováni. Proto se začalo využívat k pašování lidí, kteří nebyli nikterak politicky angažováni, ale neprotestovali ani proti tehdejšímu režimu. Ti podnikali cesty na Západ, kam s sebou tajně vyváželi jednotlivé výtisky.¹³²

Tamizdat nebyl vydáván pouze z potřeby prezentovat Západu situaci, která v Československu nastala. Zrodilo se spousta autorů, kteří měli zájem o publikování v zahraničí z různých dalších, než vyloženě politických důvodů. Důležité práce byly i práce filosofické, sociologické, literární, historiografické, náboženské spisy, texty zájmové či texty beletristické, které měli číst čtenáři po celém světě.

Tamizdat je neodlučitelně propojen se samizdatem, Některé výtisky se mnohdy prolínají a z původních samizdatových vydání se následně stanou vydání tamizdatová (např. *Periodika Syntax* a *Phoenix*, což jsou jedny z prvních periodik, která pronikla na Západ)¹³³

Důvodů pro rozmach tamizdatu mohlo být více. Zpřísnění podmínek na domácí půdě a časté domovní prohlídky vedly neodmyslitelně k tomu, že se autoři uchýlili k zaslání děl k vytištění do zahraničí. Perzekuce za vydávání samizdatu byly nebezpečné a i přesto, že tamizdat představoval obtížný způsob distribuce, stále přinášel menší míru nebezpečí, protože jeho autoři byli sledováni a očekáváni. Již zmíněný Boris Pasternak musel odmítnout Nobelovu cenu kvůli výhrůzkám pracovními tábory na Sibiři.¹³⁴ Další důvod mohla představovat komunikace s rádiem Svobodná Evropa a zaslání co nejvíce tisků pro jejich předčítání, které souviselo s porušením Haagské úmluvy, kdy Západ považoval naše země za svobodnější, než ve skutečnosti byly.¹³⁵ V některých publikacích lze vnímat zjednodušování situace v Československu více (“so-called normalization”).¹³⁶

¹²⁹Přednáška č. 1., 2005, Úvod do Kultury Polska, str. 8-9

¹³⁰Pospielovsky, D., 1978, From Gosizdat to Samizdat and Tamizdat, str. 48

¹³¹Kind-Kovacs, Friederike, 2013, Samizdat, Tamizdat and Beyond, str. 2

¹³²Hanáková, Šárka, 2019 Samizdatová literatura a její překlad: na materiálu povídky J. M. Daniela Čelovek iz MINAPa, str. 31

¹³³Posset, Johanna, Česká samizdatová periodika 1968-1988, str. 353

¹³⁴Idnes, ČTK, 2007, Pasternakovi prý k Nobelovce pomohla CIA

¹³⁵Kind-Kovács, Friederike, 2013, Samizdat, Tamizdat and Beyond, str. 84

¹³⁶Tuckerová, Veronika, 2018, Unlicensed and Unbound: Researching Textual Traffic (Samizdat/Tamizdat) and Information Flow Across Borders, str. 425

6.1. Tamizdat a Československo

Tamizdat a Československo představuje obširnou, specifickou problematiku, která by sepsáním představovala další bakalářskou práci. Jedná se o velmi obtížnou formu distribuce. Ráda bych tedy pouze souhrnně zmínila základní příklady distribuce tamizdatu a významná exilová nakladatelství.

Distribuční kanály mezi Československem a Západem zajišťovali např. Jan Kavan (který založil Palach Press, nakladatelství, které britskému tisku předávalo dokumenty Charty 77) či Pavel Tigrid.¹³⁷

Pavel Tigrid vydával čtvrtletník Svědectví v zahraničí a setkával se pravidelně s československými občany, kteří dostali povolení vycestovat na Západ (Václav Havel, Vladimír Třešňák nebo Michal Schulz a další).

Byl spolupracovníkem RSE, prostřednictvím kterého ostře vystupoval proti totalitnímu režimu u nás.

Představiteli KSČ byl označen jako jeden z nejnebezpečnějších představitelů exilového protikomunistického odboje a byli na něj opakovaně nasazováni agenti Státní Bezpečnosti.

Snažil se také Čechy přejíždějící na Západ sám vyhledávat a svůj časopis Svědectví šířit, kdy pokud se podařilo, aby pronikl přes hranice, rozdával jej zadarmo.¹³⁸ V období 70. let se autoři už nebáli do Svědectví posílat články k publikaci otevřeně. Podle Jiřího Gruntoráda se stal časopis Svědectví pro disent nejdůležitějším časopisem, který jej spojoval se zbytkem světa a sám Jiří Gruntorád byl jedním z distributorů časopisu Svědectví v Praze.¹³⁹ Ještě v 60. letech byl však spisovatel Jan Beneš za zaslání a publikaci tamizdatových kritických článků zatčen na pět let.¹⁴⁰

Pavel Tigrid musel dostat časopis zpět za naše hranice, což bylo nejzávažnějším problémem tamizdatové distribuce obecně. Využíval na to různých cest - náhodným zasláním na vybrané adresy v Československu, prostřednictvím odvážných turistů, spřátelených diplomatů, prostřednictvím pracích prášků a objednávaných výrobků, či podvodem, kdy se poslala zásilka se zpáteční adresou Československa z Paříže do Maďarska na vymyšlenou adresu a Maďarsko tedy vrátilo zpět zásilku do Čech.¹⁴¹

Rozlišné jsou ale názory badatelů na vliv normalizace na tamizdatové šíření. Podle A. Reische neměla invaze žádný efekt na posílání knih z a do Československa, kromě prvního týdne. „Československá normalizace Gustava Husáka neměla žádný evidentní vliv na projekt zaslání knih“¹⁴²

¹³⁷Hanáková, Šárka, 2019, Samizdatová literatura a její překlad: na materiálu povídky J.M. Daniela Čelovek iz MINAPa, str. 31

¹³⁸Formánek, Jaroslav, Švehla, Marek, 2003, Pavel Tigrid - Muž, který děsil

¹³⁹Idnes, ČTK, Exilovým časopisem Svědectví spojoval Pavel Tigrid exil s domovem, 2021

¹⁴⁰Paměť národa, Jan Beneš (*1936 - 2007)

¹⁴¹Formánek, Jaroslav, Švehla, Marek, 2003, Pavel Tigrid - Muž, který děsil

¹⁴²Reisch, Alfred A., 2013, Hot Books in the Cold War : The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain, str. 347-348

6.2. Exilová nakladatelství

Exilová nakladatelství vznikala již před 70. lety 20. století. Mezi nejdůležitější a nejznámější nakladatelství, která byla založena v roce 1971, patřila Sixty-Eight Publishers, založeno manželi Škvoreckými v Torontu a Index v Kolíně nad Rýnem, který řídili Adolf Müller s Bedřichem Utitzem.¹⁴³

Nakladatelství Sixty-Eight Publishers vydalo od svého založení do roku 1994 přibližně 220 publikací. Přes 9000 výtisků náleželo Tankovému praporu autora Josefa Škvoreckého. Významná díla, která prostřednictvím tohoto nakladatelství vyšla, byl román Štěpení spisovatele Karla Pecky, Paměti Prokopa Drtiny a další.¹⁴⁴

Publikovaní autoři se dali rozčlenit na 3 skupiny. Ti, kteří žili v Československu, ti, kteří byli v exilu a ti, kteří začali psát až v exilu.

Mezi vydávané autory patřili: Václav Havel, Pavel Kohout, Jan Skácel, Ludvík Vaculík či Ivan Klíma.

Nakladatelství Index vydalo od svého založení do roku 1990 okolo 170 publikací. Jako první titul byla vydána satirická próza Jelení Brod autora Jiřího Hochmana. Významná díla, která prostřednictvím nakladatelství vyšla, byla Vyhnanství - román od Mojžíře Klánského či práce Pavla Tigrida. Mezi vydávané autory patřili: Eva Kantůrková, Jaroslav Seifert, Milan Šimečka a další.¹⁴⁵

V roce 1974 bylo v Oslu založeno Ladislavem Řezníčkem nakladatelství Biblioscandia, které propagovalo naši kulturu v různých jazycích (kromě norštiny také v angličtině, němčině či italštině).

V roce 1975 bylo založeno Danielem Strožem v Mnichově nakladatelství Poezie mimo domov - více než 90% výtisků pokrývala česká poezie. Vydávala se i významná díla básníků žijících v exilu.

Křesťanská akademie vydala nejvíce titulů v Římě, ve spolupráci s českým náboženským střediskem Velehrad. Nevydávala se jeho prostřednictvím ovšem pouze náboženská literatura, ale i beletrie autorů, kteří nemohli publikovat v Československu.

Mezi další nakladatelství patřilo nakladatelství Ardýř z roku 1980, založeného Karlem Jadrným v Mnichově, dále také nakladatelství Rozmluvy Alexandra Tomského z roku 1982 v Anglii.¹⁴⁶

6.3. Efektivita a náročnost šíření

Jelikož se jednalo o velice komplikovaný způsob šíření, hrála náročnost velkou roli i v distribuci výtisků ze Západu zpět přes hranice do Československa. Tím, že se tiskly v zahraničí, kde nebyl omezován papír, možnost tisku či celková distribuce, přinášelo významné výhody. Jednotlivé texty se „tam“ ale musely nejprve dostat.

Byli vydáváni významní autoři, kteří by jinak svá díla publikovat nemohli (Levy Alan - Pražské peřeje, či Václav Černý - Pláč Koruny české).¹⁴⁷

¹⁴³Bárta, Lukáš, 2013, Významná exilová nakladatelství 70. A 80. let

¹⁴⁴68 publishers, O nakladatelství - Škvorecký

¹⁴⁵Jirka, Luděk, 2010, Samizdatové nakladatelství Index

¹⁴⁶Jiří Gruntorád, Exilová knižní vydavatelství po roce 1968 jako důležité mezníky české kultury v zahraničí, str. 1-2

¹⁴⁷68 publishers, Soupis vydaných knih - Škvorecký

Problém byl v přesunu děl přes hranice a zpět. Nakladatelství Index distribuovalo část výtisků do Československa prostřednictvím speciálně upravených automobilů.¹⁴⁸

Pro komunikaci se čtenáři byl redakcí využíván poštovní box v Kolíně nad Rýnem. Co se týče Sixty-Eight Publishers, první z autorů, který riskoval zasílání zásilky poštou, byl Karel Pecka, jenž zaslal rukopis románu Štěpení a tím inspiroval další autory, kteří se osmělili zasílat také.¹⁴⁹

Náročnost přenášení výtisků přes hranice představovala nutnost různých maskování a tajení zásilek.

Dokonce Pavel Tigrid údajně vysílal studenty do Jugoslávie, kam jezdili českoslovenští občané na dovolenou, a ti jim vhažovali do stanů nebo oken aut jednotlivé výtisky samizdatu. Více než 100 agentů Státní Bezpečnosti se snažilo přijít na to, jakými cestami výtisky zahraničních časopisů do Čech přicházejí (např. Václav Rejholec či Ivo Šafář)¹⁵⁰

Šíření konalo na časově náročné etapy - nejprve byla myšlenka vydavatele, kterou sepsal do sešitů či na papíry, následně je nechal poslat přes hranice přímo Československa nebo z jiného státu na určité adresy nakladatelství a exilových edic. Tam následně otiskli autorovo dílo do časopisu, či samostatně jakožto knihu a následně jednotlivé výtisky časopisů šířili zpět domů k autorům prostřednictvím pošty, předem určených dodavatelů, sami při návštěvě Československa či nechali jednotlivé texty předčítat rádiovými vysíláními, která následně dala autorovi zpětnou vazbu, týkající se úspěšnosti jeho díla.

Efektivita spočívala převážně v dopadu a působnosti na Západě, kdy čtenářů přibývalo díky otevřenosti publikování. Náročnost však efektu vzdorovala, tudíž, vzhledem ke komplikovanosti, převládal počet samizdatů nad tamizdaty.¹⁵¹

6.4. Zhodnocení způsobu šíření

Tamizdat představoval velice důležitou součást a navazující úroveň distribuce samizdatové literatury. Proces jeho přenosu přes hranice byl velmi náročný, ale po jeho vydání se dostaly jednotlivé výtisky jak mnohým čtenářům v zahraničí, tak zpět našim vlastním. Komunikace se zahraničím byla klíčovou záležitostí pro osvobození společnosti.

Problematiku však představoval prvotní strach československých autorů svá díla šířit za hranice, neboť sankce byly téměř jisté a na poštách probíhala kontrola.

Z tohoto důvodu by se dalo rozdělit období distribuce prostřednictvím tamizdatu na první počátky šíření, kdy se autoři nejprve osmělovali komunikovat se zahraničím, na následné období normalizace, kdy se autoři báli vydávat i samizdat a na období poloviny 70. let a dále, kdy právě zpřísnění režimu vedlo k rozkvětu tamizdatu a publikování v zahraničí.¹⁵²

Tamizdat představoval jedinou možnost, prostřednictvím které měli někteří spisovatelé možnost publikovat. Byla to také záminka svá díla rozšířit i v zahraničí (pokud se nejednalo o politické samizdaty, autoři takto hledali akceptující publikum v jiných zemích, jejichž čtenáři lépe chápali jejich styl psaní (např. Kundera, který

¹⁴⁸Jirka, Luděk, 2010, Samizdatové nakladatelství Index

¹⁴⁹68 publishers - O nakladatelství - Škvorecký

¹⁵⁰Formánek, Jaroslav, Švehla, Marek, 2003, Muž, který děsil - Pavel Tigrid

¹⁵¹Pospielovsky, D., 1978, From Gosizdat to Samizdat and Tamizdat

¹⁵²Pospielovsky, D., From Gosizdat to Samizdat and Tamizdat, str. 52

následně emigroval do exilu a do České republiky se již nevrátil)¹⁵³. Tamizdat nesloužil pouze pro politickou komunikaci se Západem, ale i pro sebeprosazení či prosazení národních objevů, vědeckých statí, profesorských úvah a dalších typů odborné literatury i beletrie.¹⁵⁴ Tento přístup měl v procesu jeho šíření největší úskalí, které se týkalo nesmírné náročnosti a současně také snahy o docílení požadované efektivity. Publikované výtisky v zahraničí přinášely problémy i autorům na naší půdě, protože se o komunikaci se zahraničím, která probíhala velmi často telefonicky¹⁵⁵ či poštou, Státní Bezpečnost mohla dozvědět a přistižené jednotlivce vyslýchat, případně je odsoudit k trestu odnětí svobody.¹⁵⁶ A o to hůře se k nim chovat, protože porušili komunikační bariéru se Západem a zároveň ve svých dílech projevovali odpor vůči komunistickým cílům a postoji, tedy „podvraceli republiku“.

Výtisky nebylo snadné dostat za hranice „ven“ ale ani zpět dovnitř.¹⁵⁷ Jednalo se tedy sice o velmi efektivní metodu distribuce, ale její náročnost byla bohužel jako problém převažující. Celkově způsob šíření tamizdatu však představoval průlom, který významně ovlivnil dějiny a pohled na Československo a jeho obyvatele, který ne vždy sice vyplynul pozitivně¹⁵⁸, ale upozornil a uvědomil zahraničí o naší situaci.

¹⁵³Valden, Milan, 2006, Milan Kundera

¹⁵⁴Kovács, Friederike-Kind, 2013, Samizdat, Tamizdat and Beyond, str. 6

¹⁵⁵Suk, Marek, Informace o Chartě 77, str. 85

¹⁵⁶Tomek, Prokop, 2019, Požádal o autogram, musel na výslech. Estébáci denně četli tisíce dopisů

¹⁵⁷Formánek, Jaroslav, Švehla, Marek, 2003, Muž, který děsil - Pavel Tigríd

¹⁵⁸Frederike Kind-Kovacs, 2014, Written here, published there, str. 94-95

7. Vyhodnocení způsobů distribuce samizdatové literatury

Na základě sesbíraných dat ohledně většiny přístupů k rozšiřování samizdatové literatury jsem usoudila, že nejefektivnějším způsobem bylo šíření prostřednictvím rádiového vysílání. Bylo to z důvodu širokého pokrytí jednotlivých oblastí z hlediska náročnosti, týkající se dostupnosti informací, ke kterým se s pomocí chytrých nástrojů, které potlačovaly rušení signálu,¹⁵⁹ mohl dostat téměř každý. Prostřednictvím rádia Hlas Ameriky, Rádía Svobodná Evropa, BBC či Deutsche Welle se mnozí lidé dokonce dozvěděli o samotné existenci samizdatu a v rámci předčítání a vysílání o jednotlivých svazcích i kde ho hledat a kdo ho psal. Sám první český prezident Václav Havel komunikoval s rádiovými stanicemi, kde otevřeně vystupoval a vyjadřoval se k situaci v Československu.¹⁶⁰ Rádio na rozdíl od ostatních forem působilo jako masová komunikace, tudíž mělo největší vliv i dosah.

Proto bylo ze všech způsobů nejvíce přínosné a dosahovalo nejrozšířenější distribuce informací. Přestože např. samizdatová forma šíření představovala prokazatelnou komunikaci se Západem, kdy se jednotlivé svazky šířily písemně a publikovaly v zahraničí, pro nás bylo směrodatné slyšet komunikaci mířenou na nás, protože představovala podnět k upevnění vnitřní motivace, tedy nevzdávat se naděje a věřit. Prostřednictvím vysílání a jeho možností došlo i k tomu, že obyvatelé Československa mohli rozpoznat uvolňování, které začalo probíhat v rámci politiky Glastnosti, kterou prosazoval od roku 1985 nastolený Generální tajemník SSSR Michail Gorbačov¹⁶¹. Glastnost představovala otevřenost a usilovala o to, aby byly informace veřejné a veřejně dostupné, i co se týče problémů společnosti a režimu samotného. To představovalo sice přelom, ale i přes glastnost nebyly všechny informace k dispozici, jak se očekávalo (např. informaci o výbuchu Jaderné elektrárny v Černobylu z roku 1986 se lidé dozvěděli nikoliv od vlády, avšak prostřednictvím rádiového vysílání,¹⁶² prostřednictvím něhož hlasatelé poskytovali lidem během této situace instrukce, jak chránit sebe, své děti, zjišťovat jedlost potravin. Posлуhači byli na tyto informace v podstatě odkázáni, protože SSSR nechtělo přiznat chybu). Teprve koncem roku 1988 byly rušičky rádia odstraněny.¹⁶³ Rádiové vysílání tedy považuji za nejvýznamnější způsob šíření samizdatové literatury, který společně s ostatními způsoby zajistil průchod informacím, zachránil mnohým lidem životy, přivedl neznalé na samizdat a vytvářel most mezi východním blokem a Západem v období Studené války.¹⁶⁴

¹⁵⁹Schovánek, Radek, 2016, Primitivní zařízení na rozmnožování samizdatových výtisků

¹⁶⁰Rozhovory Václava Havla, Přepis rozhovoru s Václavem Havlem vysílaného československou redakcí stanice Rádía Svobodná Evropa

¹⁶¹KONOVALOVA, Evgeniya, 2012. *The Effects of Western Broadcasting on Soviet people in Glastnost and Perestroika Period*, str. 33

¹⁶²KONOVALOVA, Evgeniya, 2012. *The Effects of Western Broadcasting on Soviet people in Glastnost and Perestroika Period*, str. 34

¹⁶³Junek, Marek, 2011, Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011: 60 let RFE, str.5

¹⁶⁴GRUTZA, Anna, 2019. Radio Free Europe and Cold War Truth Games: Trustworthy Messages Beyond the Great Divide. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, str. 480

8. Edice Popelnice

Edice Popelnice působila v letech 1978-1989, jakožto edice pokrývající ta nejzakázanější díla neoficiální literatury. Byla založena Jiřím Gruntorádem v Praze, kde jeho tehdejší byt od roku 1959, v ulici Vítězného února 4 (dnes ulice Sokolská) na Praze 2, představoval hlavní sídlo edice.¹⁶⁵ Po Gruntorádově přestěhování se sídlo změnilo na Oldřichovu ulici č. 23. Během návštěvy jeho blízkých přátel Bendových, u kterých byl jako zedník opravovat v koupelně díru na jaře roku 1978, spatřil na stole neskrývané, ručně přepisované dokumenty Charty 77 na kupách průklepového papíru a rozhodl se angažovat také, a to právě prostřednictvím Edice Popelnice.¹⁶⁶ Na její správě se podílel i Oleg Hejnyš a poté, co v roce 1983 opustil Československo, se vydávání a organizace ujmula jeho sestra, písarka Tatjana Dohnalová,¹⁶⁷ která celkově přepsala více než 100 knih a její opisy měly 15 kopií. V rozhovoru zmínila, že 15. kopie se sice téměř nedala číst, ale i přesto o ni byl ohromný zájem.¹⁶⁸

Edice Popelnice se teoreticky dala považovat za „divoký samizdat“, neboť přebírala volně kolující samizdatové exempláře, které v rámci svých výtisků publikovala.¹⁶⁹

Kromě přepisování ze strany Tatjany se podílely na rozmnožování Edice Popelnice také opisovačky Marie Chromovská a Jarmila Doležalová (provdaná Štogrová). Obecně se o písarkách vyjadřuje v kapitole 3 Von Zitzewitz, která oceňuje míru angažovanosti, se kterou se písarky podílely, jak na oficiální, tak zároveň i neoficiální kulturní sféře, používající jednak své profesionální vlohy, tak i soukromé kontakty a vlastní přesvědčení k šíření samizdatové literatury.¹⁷⁰

Vazbu Edice zprostředkovávala knihvazačka samizdatů Svědků Jehovových Dana Hubeňáková, která byla v období vydávání Edice zaměstnaná v knihařské dílně Vodních zdrojů, nacházející se v Gorazdově ulici.

Mezi další spolupracovníky patřili knihvazači, kteří pracovali ve Státní bance československé Josef Horák a Miloš Volák, v neposlední řadě také knihař Rudolf Černý. Některé svazky však svázal sám Jiří Gruntorád.¹⁷¹

V rámci Edice bylo publikováno celkem 9 překladových titulů od autorů Anny Achmatovové, Arthura Koestlera, Raymonda A. Moodyho, George Orwella, Alexandra Solženiyna, Edith Steinerové, Toma Stopparda či Karla Štajnera.

V jednotlivých knihách Edice nejsou uvedeny nakladatelské údaje, podobně jako u dalších samizdatových edic.¹⁷²

¹⁶⁵Málek, Petr, 2018, Jiří Gruntorád, Encyklopedie Prahy 2

¹⁶⁶Česká televize, Ivysílání, videoreportáž - Jiří Gruntorád

¹⁶⁷Jareš, Michal, 2009, Edice Popelnice 1978-1989, Samizdatová edice pokrývající široké spektrum nezávislé literatury včetně překladů

¹⁶⁸Paměť národa, 2017, Tatjana Dohnalová

¹⁶⁹Machovec, Martin, 2021, K interpretaci české podzemní a undergroundové literatury 1948-1989, str. 287-290

¹⁷⁰Von Zitzewitz, Josephine, 2020, The Culture of Samizdat: Literature and Underground Networks in the Late Soviet Union

¹⁷¹Přibáň, Michal, Český literární samizdat 1949-1989, str. 204

¹⁷²Gruntorád, Jiří, 1992, Z bibliografie samizdatu: Edice Popelnice

8.1. Charakteristika Edice Popelnice

V Edici Popelnice vyšlo celkem 124 titulů, které byly psané (až na svazek Z pod stolu/sebrané spisy Karla Kryla, který vyšel prostřednictvím exilového nakladatelství Sixty-Eight Publishers prostřednictvím fotokopie) ve formátu A5 na letecký papír.¹⁷³ Ten byl sháněn skrze známosti Tatjany Dohnalové, od které též Gruntorád čerpal papír a blány na cyklostyl i pro další samizdatové výtisky (např. Infoch - Informace o Chartě).¹⁷⁴ Jednotlivé svazky byly vázány plátěnou vazbou s tiskem či byla vazba potažena tapetou, případně vytvořena z kartonu.

Grafická úprava Edice Popelnice nebyla jednotná. Na frontispisu obsahovala kresby a ilustrace Jiřího Gruntoráda nebo fotokopie výtvarných děl Bohuslava Reynka. V prvních 3 letech aktivní činnosti Edice vycházelo ročně 30 svazků, nicméně v letech působnosti Tatjany Dohnalové, převážně z důvodu nedostupnosti kontaktů, kterými Oleg Hejnyš disponoval před odchodem do exilu, se snížil počet svazků na 10 ročně.¹⁷⁵ Některé tituly, které Edice shromažďovala, vyšly ve vícero svazcích (např. Aktovky Václava Havla, Něžný Barbar Bohumila Hrabala a další).

Prvním titulem Edice Popelnice byla, do té doby ještě nepublikovaná, básnická sbírka Morový Sloup Jaroslava Seiferta, který také do každé sbírky vložil svůj autogram. První náklad byl však zabaven kontrolou Státní bezpečnosti u Gruntorádova přítele - Václava Bendy.¹⁷⁶

V Edicích vycházela díla Egona Bondyho, Bohumila Hrabala, Pavla Kohouta, Vlastimila Třešňáka, Václava Havla, Ludvíka Vaculíka, či Ivana M. Jirouse.¹⁷⁷ Hlavním záměrem Jiřího Gruntoráda bylo rozšířit co nejvíce obtížně dostupných a vysoce cenzurovaných textů. V Edici se objevovala i beletrie (O Albínovi autora Martina Harníčka), překlady (Rekviem Anny Achmatovové), korespondence (Z dopisů z vězení Václava Bendy) či dětská literatura (Magor dětem, Ruzyňské pohádky).¹⁷⁸

Edice Popelnice působila do roku 1989, jehož koncem po Sametové revoluci skončila svou vydavatelskou činnost.¹⁷⁹

8.2. Výtisky a jejich důležitost

Kromě již zmíněného Morového sloupu Jaroslava Seiferta, byly prostřednictvím Edice Popelnice vydávány výtisky mnoha básníků a autorů, které dosud nebyly nikde publikovány a patřily mezi vysoce cenzurovaná díla.¹⁸⁰ Rozdíl míry cenzurovanosti mezi zakázanými díly spočíval v jejich obsahu - občas byla závadná sloka jedné básně, velmi často byl ale závadný celý text, od začátku do konce (Morový sloup, texty Charty...).

¹⁷³Pribáň, Michal, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 204

¹⁷⁴Paměť národa, 2017, Tatjana Dohnalová

¹⁷⁵Jareš, Michal, 2006, Edice Popelnice: 1978-1989

¹⁷⁶Tváře vzdoru, Jiří Gruntorád (*1952)

¹⁷⁷Pribáň, Michal, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 205

¹⁷⁸Gruntorád, Jiří, 1992, Z bibliografie samizdatu: Edice Popelnice

¹⁷⁹Jareš, Michal, 2006, Edice Popelnice: 1978-1989

¹⁸⁰Pribáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 204

Dalším významným dílem byla básnická sbírka Český orloj Karla Šiktance, který popisuje 12 měsíců.¹⁸¹ (vyjádření myšlenek s náboženskou tematikou, vyobrazení nahoty ((Květen)) a cynismus k budoucnosti) Jako protirežimně vystupující dílo lze s určitostí také označit Z pod stolu sebrané spisy Karla Kryla, které promítají politiku bez metafor. Ty byly vydány roku 1978 a otištěny na fotografický papír. („... Tak vzal jsem kyblík s olejem a propláchl jsem štětku, teď bytem voní konina, to stará dělá řízky, já maluju si Lenina a běloskvoucí břízky” - výňatek Dívka Havířka)¹⁸²

Důležitost nespočívala pouze v dílech, ale i aktivitách a postojích vydávaných autorů. Např. roku 1978 byly vydány 3 původní tituly Jaroslava Hutky, který je signatářem Charty 77 a aktivně se stavěl proti tehdejší politické situaci. Jeho díla, publikovaná Edicí Popelnice, byla Klíč Pluhu, Dvorky či Plechovka.¹⁸³

Dalším významným autorem byl Vlastimil Třešňák, který byl jedním z prvních signatářů Charty 77 a byl nucen odejít do exilu. Jeho díla byla publikována převážně prostřednictvím exilového nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem. Jednalo se o díla: Jak to vidím já, Plonková sedmička či Bermudský trojúhelník. Je však známější jako hudebník (též nekonformní hudby), než jako beletrista.¹⁸⁴

Významnou část tvoří tituly: Z dopisů z vězení Václava Bendy, které adresoval své ženě, Kamile Bendové (Václav Benda byl uvězněn na čtyři roky v letech 1979-1983 za podvracení republiky kvůli aktivitám v rámci Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných). Dílo bylo cenzurováno pro náboženské a filozofické úvahy a teze.¹⁸⁵

V roce 1985 byl prostřednictvím Edice Popelnice vydán sborník In memoriam JP, který obsahoval dosud nepublikované fotografie z pohřbu Jana Patočky, což byl jeden z nejvýznamnějších českých filosofů, disent a jedním z prvních mluvčích Charty 77. Jeho smrt byla příčinou dlouhých a vyčerpávajících výslechů Státní Bezpečností. Po jednom z výslechů byl 10.3.1977 hospitalizován. Zemřel o 3 dny později na mozkovou mrtvici. Jeho pohřeb byl záměrně manipulován a rušen, aby nepřišlo mnoho lidí a neslyšelo proslov věnovaný příčinám jeho úmrtí.¹⁸⁶

Existovalo tedy mnoho výtisků, které byly obsahově významné a bylo nutné je dostat do povědomí občanů. Tyto výtisky byly publikovány v rámci Edice Popelnice a byly šířeny i do zahraničí, prostřednictvím komunikace s nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers.

Jiří Gruntorád sbíral významná díla a jeho Edice byla průlomem. Významné osobnosti, které samizdat formovaly, však do počátku jeho působení, jakožto vydavatel, neznal, a proto je důležité i stručně zmínit jakým způsobem se k psaní dostal.

¹⁸¹Šiktanc, Karel, Český Orloj - e-kniha, str. 42

¹⁸²Kryl, Karel, Dívka Havířka - text písně

¹⁸³Jaroslav Hutka, 2018, Paměť národa

¹⁸⁴Vlastimil Třešňák, 2011, oficiální web

¹⁸⁵Benda, Václav, Dopisy z vězení

¹⁸⁶Štátná, Barbora, Heřmánková, Johana, 2023, Jan Patočka své studenty fascinoval. S estébáky nebojácně diskutoval

8.3. Jiří Gruntorád

Jiří Gruntorád, narozen roku 1952 v Praze, původně nebyl vůbec spisovatelem. Dokonce jeho prvotinu psanou na stroji psal dvěma prsty. Po absolvování základní školy se vyučil nejprve lesářem a následně průvodčím. Ani u tohoto povolání však neskončil a živil se různorodými dělnickými profesemi (zedník, topič...) ¹⁸⁷

Samizdatovou literaturu začal zpracovávat až od roku 1978: „V tom podivném komunistickém ‘bezčasi’ mě knihy vždy těšily. To byl v té době ostatně jeden ze způsobů existence. Lidé prchali na chaty - nebo do literatury.” ¹⁸⁸

Byl signatářem charty 77 (jeho podpis byl zveřejněn 21.4.1979) i členem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (příčemž veškeré VONS prohlášení jsou zkompletovány a k dispozici k nahlédnutí v knihovně Libri Prohibiti) ¹⁸⁹

V roce 1977, rok před vydáním Edice Popelnice, poslouchal rádio Svobodná Evropa, aniž by osobně cokoliv shromažďoval, avšak netrvalo dlouho a v roce 1981 byl odsouzen a uvězněn na 4 roky za „podvracení republiky” do vězení v severočeských Minkovicích. Nebylo to poprvé, co byl zatčen, ještě předtím ho zatkli na 3 měsíce za „nedovolené držení střelné zbraně”, která nikdy neexistovala. Rozsudek byl údajně takto přísný z důvodu zastrašení opozice, v reakci na aktivity odborového hnutí Solidarita v Polsku ¹⁹⁰.

V Minkovicích musel Gruntorád pracovat na tzv. šantonech, ve kterých brousil sklička do lustrů a vytvářel skleněné ozdoby, jako levák na stroji pro praváky. ¹⁹¹ Když v tamním podniku Preciosa plnili vězni zadané příkazy pomalu, následoval trest samovazby, kde byla místo toalety díra do země, která v zimě zamrzala a v létě z ní lezly krysy, musel spát na betonovém kvádru potaženém prkny bez matrací a jednalo se celkově o, v té době, jeden z nejhorších kriminálů. ¹⁹²

Z Minkovic byl po stížnostech převezen do Valtic, kde se setkal s Ivanem Martinem Jirousem, jehož Magorovy Labutí písně se mu podařilo propašovat ven z vězení a dílo vyšlo ještě dříve, než vězení opustil sám Jirous. Po odchodu z Valtic měl Jiří Gruntorád ochranný dohled a měl povinnost se pravidelně hlásit Státní bezpečnosti.

Následně do roku 1989 pokračoval ve vydávání Edice Popelnice a po pádu komunismu budoval knihovnu samizdatových a exilových publikací Libri Prohibiti. Působil také jako člen vědecké rady Ústavu pro studium totalitních režimů. Dne 28.10.2002, na výročí vzniku Československé republiky, byla Jiřímu Gruntorádovi udělena Václavem Havlem medaile za Zásluhy I. stupně a ocenění Magnesia Litera za přínos české literatuře založením Libri Prohibiti. V roce 2023 držel hladovku za odstoupení vicepremiéra a ministra Jurečky z důvodu kauzy nepřiznaného průměrného důchodu Karlu Charliemu Soukupovi, který byl v rámci akce Asanace donucen emigrovat. ¹⁹³

¹⁸⁷Navara, Luděk, 2009, Abeceda komunistických zločinů - Samizdat, za který ho zatkli v posteli

¹⁸⁸Málek, Petr, 2018, Jiří Gruntorád - Enyklopedie Prahy 2

¹⁸⁹Libri Prohibiti, 2011, Fondy Libri Prohibiti

¹⁹⁰Krkoška, David, Každý z tisíců musel najít odvahu říct režimu ne. Před 40 lety vznikla polská Solidarita

¹⁹¹Česká televize, Ivysílání - videoreportáž - Jiří Gruntorád

¹⁹²Tváře vzdoru - Jiří Gruntorád (*1952)

8.4. Způsoby šíření a uchování jednotlivých výtisků

Jednotlivé svazky Edice Popelnice byly primárně prodávány, dle slov Jiřího Gruntoráda¹⁹⁴, nejbližším přátelům a známým za ceny pokrývající výdaje (která vycházela přibližně na 30 Kčs za kus). Jiří Gruntorád však tvořil z Edice Popelnice, Expedice, Petlice a dalších skupovaných nákladů archiv, ve kterém shromažďoval vždy originál a nejméně jednu kopii. Aby nebyly na jednom konkrétním místě, tedy v Gruntorádově bytě, množeny výtisky, o které by mohli potencionálně přijít, schovávala ve svém bytě dosud nerozšířené, dopsané, publikace Tatjana Dohnalová. Měla je ukryté různě - u sousedů pod kobercem¹⁹⁵ či ve starém televizoru, který byl pro jistotu připojen i do zásuvky, aby nevyvolával podezření při potenciální domovní prohlídce.

Jednali tak i ostatní samizdatoví vydavatelé, např. František "Čuñas" Stárek, své výtisky uchovával na statku, nedaleko Nové Vísce u Chomutova. Tam také vznikl první výtisk časopisu Vokno. Další úschovná místa představovaly sklepy, chaty, garáže, dílny a další.

Jiří Gruntorád však většinu výtisků nenechával u sebe doma, ale u Václava a Kamily Bendových či u manželů Dohnalových. I u nich ale probíhaly domovní prohlídky. K Bendovým přišla nečekaná prohlídka, když doma v danou chvíli byly pouze děti¹⁹⁶. K Jiřímu Gruntorádovi šli pracovníci Státní bezpečnosti původně pro zbraň, z jejíž držení byl obviněn, kterou dle jeho slov nikdy ani neměl. Namísto zbraně byly nalezeny samizdatové výtisky¹⁹⁷. Jiří Gruntorád samizdat šířil i ústně (doslova při předávání Daně Němcové na chodbě v soudním domě, kdy ji a Petrušku Šustrovou políbil a předal jim přehnutý papírový ubrousek Magorových Labutích písní, které následně byly přepsány a poprvé vydány v době, kdy byl Ivan Martin Jírous ještě stále ve vězení¹⁹⁸. Výtisky do zahraničí šířil zadarmo ve spolupráci s nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých, které vydalo přetisky jeho Edice v Kanadě.¹⁹⁹ Šíření tedy probíhalo prodejem, výměnou s Vukem Kratěnou a Dušanem skálou, či rozdáním přátelům a známým.²⁰⁰

9. Důležitost Samizdatové literatury

„Za jeden z největších zločinů současného establishmentu považuji informační blokádu, kterou obklopuje mladé lidi”²⁰¹

Samizdatová i tamizdatová literatura představovaly a představují klíč k pochopení významu svobody. Tím, že autor vyjádří myšlenku na papír, se z ní stává čin, odpor a aktivní projev. Odvahu na to čelit Veřejné bezpečnosti a jejím výsledkům, věznění, bití, nepřijetí společností a ztrátu zaměstnání a i přesto šířit literaturu zakázanou, protože její myšlenky byly významem vyše. Výtisky publikované prostřednictvím

¹⁹³Podlešák, Václav, 2023, Disidenti ukončili hladovku. Slušný kompromis, ale bylo by lepší, kdyby Jurečka odstoupil, řekl Gruntorád

¹⁹⁴E-mailová komunikace, Jiří Gruntorád, příloha 1.

¹⁹⁵Paměť národa, 2017, Tatjana Dohnalová

¹⁹⁶Česká televize, Ivysílání - videoreportáž - Jiří Gruntorád

¹⁹⁷Málek, Petr, 2018, Jiří Gruntorád - Encyklopedie Prahy 2

¹⁹⁸Česká televize, Ivysílání - videoreportáž - Jiří Gruntorád

¹⁹⁹Přibáň, Michal, 2018, Český literární Samizdat 1949-1989, str. 206

²⁰⁰Příloha č. 1. - E-mailová komunikace s Jiřím Gruntorádem

²⁰¹Jírous, Ivan M. 1979. "Pár slov úvodem" Vokno 1979 r. 1., č.1., str. 3

tamizdatu s prosbami o pomoc, o podporu, o záchranu našeho národa a sousedních utlačovaných národů, to vše představovalo důležitou součást naší cesty k demokracii.²⁰²

Dokud se píše formou samizdatu, demokracie není plně přítomná. Každý jedinec má právo na názor, i kdyby měl jít proti většině a v období let 1974-1989 se učilo, že mít názor je špatně, že mít pohled odchylný od ostatních je formou podvracení republiky a že odporovat společnosti, která údajně vede k blahobytu, je nepřipustné. Samizdat vytvořil pomyslnou hranici, která dovolila odpojit se od nastaveného „normálna“ a vytvořit nové způsoby komunikace a vyjadřování, které prokládaly stálost a snahu o zapomnění ze strany zastánců komunistické formy vlády. Zapomnění, že lidé nemohou být vedeni jedním konkrétním směrem bez alternativních možností. Že mohou mít možnost volby. Samizdat vytvořil rozkol a vyvolal strach. Strach, že se budou výtisky a názory šířit. Strach ze ztráty kontroly a moci Komunistické strany Československa.

Mnozí vydavatelé alespoň na čas skončili ve vězení, ale žádní z nich, kteří tam podléhali šikaně, skončili s psaním a vydáváním samizdatu. Samizdat se šířil na zdech, letáky, na papír, na ubrouscích, ústně, písněmi, přednáškami, demonstracemi, rádiovým vysíláním, bytovými semináři, malbami, divadlem a dalšími způsoby. Kdyby Samizdat nepředstavoval důležitý aspekt v našich dějinách, nenacházel by tolik účastníků jeho psaní a tolik distribučních cest, kterými byl šířen. Kdyby samizdat neexistoval, neexistovala by ani Charta 77, ani manifest Dva tisíce slov, ani diskuze Václava Havla se zahraničními médii pojednávající o naší politické situaci. Neexistoval by důkaz, že je v Československu něco špatně. Komunistická strana Československa nesouhlasila s tím, že by se lidé mohli cítit nesvobodni - neměli dle nich k tomuto uvažování důvod.

O filosofii a důležitosti samizdatové literatury pojednává v kapitole 2. Ann Komamori: „Samizdat napomohl změně a pluralizaci představ o historickém dění. To jsme mohli vidět již v post-stalinovském období, kdy se začaly šířit různé další perspektivy prostřednictvím samizdatových výtisků.“²⁰³

9.2. Vnímání samizdatu v současnosti - Libri Prohibiti

Od roku 1990 (tehdy ještě v Podskalské ulici, nyní na Senovážném náměstí 2) působí knihovna samizdatových výtisků, která shromažďuje na jednom místě produkce nejen československých vydavatelů, ale i polských, ruských či maďarských. Knihovna obsahuje tematicky rozdělené katalogy na exilové monografie psané na území Československa, válečné exilové monografie, krajanské monografie a tisky prvního československého odboje.²⁰⁴

Sbírka periodik obsahuje přes 1300 titulů periodik exilových od konce 40. let po současnost.

Knihovna obsahuje originály i přepisy (dnes má více než 17 000 knihovních jednotek) a je přístupná veřejnosti s heslem, že základním pilířem demokracie je právo na informace a rozšířením povědomí o obsahu jednotlivých výtisků samizdatové literatury se mohou čtenáři více vcítit do totalitních dob a pochopit lidské uvažování, dojmy či přístup, který převažoval. Takto lze pochopit i odpor undergroundu k pravidlům, která byla násilně prosazována a naopak i apolitičnost některých autorů. Původní koncept vznikl v sovětském

²⁰²Drda, Adam, 2008, Samizdat - typický projev odporu

²⁰³Komamori, Ann, 2022, Soviet Samizdat: Imagining a New Society, str. 51-59

²⁰⁴Libri Prohibiti, O nás

Rusku pod názvem „spetskhran”. „Speciální zakázaná sbírka spetskhran představovala nezávislý knihovní systém, který byl vytvořen nejen pro publikace otevřeně hovořící proti režimu, ale i pro nevinné výtisky podléhající cenzuře. K roku 1985 měla Leninská státní knihovna v oné speciální sbírce zahrnuto přes 1 milion výtisků.”²⁰⁵

Následně bylo v německém Hannoveru v roce 1986 vybudováno Československé dokumentační středisko, jakožto instituce shromažďující nejprve záznamy Charty 77 a současně také další dokumenty týkající se nezávislých aktivit, za podpory Viléma Prečana (který mimo jiné prostřednictvím Jiřiny Šiklové v Československu udržoval spojení a napomáhali distribuci výtisků „ven”). Takto se skladovaly výtisky v Německu do roku 1994, kdy byly následně transportovány zpět do Prahy, z části do Muzea a z části do Libri Prohibiti.²⁰⁶

Knihovna obsahuje i oddělení audiovizuální z iniciativy PhDr. Aleše Opekara, které vzniklo roku 1993 - to zahrnuje nekonformní hudbu na 2860 kazetách, 1200 CD nosičů a 220 gramofonových desek.

Na základě významnosti samizdatu byl ustanoven Den Samizdatu, který se koná 12.10. z důvodu toho, že právě tohoto dne, roku 1988, byl adresován prezidentovi Československé socialistické republiky Gustavu Husákovi dopis, ve kterém vydavatelé samizdatu oficiálně napadli případ Ivana Polanského, původně obviněného nejprve za šíření fašismu a následně za podvracení republiky, za což byl pravomocně odsouzen na 4 roky nepodmínečně. Kritizovali v něm absenci nezávislé publicistiky a možnosti rozšiřování literatury všeho druhu.²⁰⁷

V dnešní době knihovnu navštěvují většinou badatelé a vědci. Knihovna však pořádá i přednášky, oslavy významných dnů a expozice pro veřejnost, které se čtenáři mohou zúčastnit. V dnešní době není samizdatu věnována pozornost, neboť ho již „není potřeba”. Je ale důležité si uvědomit, že na světě v některých státech (např. Severní Korea, současné Rusko z pohledu války na Ukrajině, či země Arabského poloostrova) jednotlivé Samizdaty pořád kolují a ty československé popsaly naši nezkreslenou historii. Ani v dnešní době lidé nemohou věřit veškerým informacím, se kterými se setkávají, a proto je důležité podpořit nezávislost publikace v každé zemi, a dát tak prostor pravdě vyjít na povrch. O dnešním vnímání situace hovořil i Jiří Gruntorád: „Podařilo se nám vyrovnat s minulostí? „Myslím si, že jsme v tomhle zcela selhali. Že jsme třeba na rozdíl od Němců, kteří také měli, co napravovat a s čím se vyrovnávat po válce, úplně někde jinde. To, co se ve společnosti děje mě velice znepokojuje. A to je ještě slabé slovo,“²⁰⁸

10. Závěr

Shrnutím tato bakalářská práce obsahuje veškeré významné dohledatelné způsoby distribuce, jak samizdatové, tak i tamizdatové literatury. Pojednává o základním šíření ústním, které je dále rozděleno na základě způsobu přenosu projevu k adresátům, tedy hromadně, či interpersonálně. Rozlišuje šíření prostřednictvím rádiových vysílání, magnetizdatu a videokazet. Zmiňuje významné rádiové stanice i

²⁰⁵Stelmakh, Valeria D., 2001, Reading in the Context of Censorship in the Soviet Union, str. 144

²⁰⁶Přibáňová, Alena, 2020, Czech Samizdat Archives - the Past and the Present

²⁰⁷Šimulčík, Ján, Gruntorád, Jiří, Svoboda, Miroslav, Deň samizdatu 12. október

²⁰⁸Ježek, Vlastimil, Skácel, Ondřej, 2020, Kdo říká, že se za komunistů nebál, je buď velký hrdina, nebo kecá, říká vydavatel samizdatu Gruntorád

originální videojournal. Výměny, výpůjčky a prodej charakterizuje na základě jednotlivých příkladů významných časopisů a konkrétních edic. Rozlišuje panující rozdíly mezi těmito typy šíření a klade důraz na důvody, které vedly vydavatele konkrétními způsoby literaturu šířit. Popisuje možnosti využití České pošty jako nástroje pro komunikaci po celém Československu a zahraničí. Reflektuje, jakým způsobem se podílela na distribuci literatury jednotlivá zahraniční nakladatelství. Vyzdvihuje také informace o prostředcích šíření samizdatu a konstruktivně srovnává jednotlivé podtypy metod mezi sebou.

Sjednocuje do uceleného dokumentu jak výhody, tak i nevýhody jednotlivých způsobů šíření informací a na základě sesbíraných dat vyhodnocuje nejefektivnější a nejpraktičtější způsob distribuce samizdatové literatury, ať už na základě financování, dostupnosti či formě předávání. Jako nejvýhodnější metodu volí distribuci prostřednictvím rádiového vysílání, která v rámci hromadné komunikace nejrychleji informuje posluchače o aktuálních informacích ze Západu, nemá obtížný přístup, kdy i přes rušičky existovaly různé návody, jak šum potlačit a mnoho vydavatelů se díky rádiovému vysílání dostalo k psaní samizdatu obecně, jmenovitě např. Jiří Gruntorád. Objektivně je tedy dospěno k vyzdvižení komunikace hromadné a v rámci kapitoly 7. Vyhodnocení způsobů distribuce samizdatové literatury jsou předloženy důvody pro její preferenci oproti ostatním zmíněným metodám.

Bakalářská práce také klade důraz na analýzu jednotlivých autentických záznamů. Rozebírá příběhy jednotlivých pamětníků (z rozhovorů, osobních spisů a knih) o tom, jakým způsobem se k výtiskům přistupovalo, jak se uchovávaly a šířily na základě konkrétních příkladů edic, časopisů a sborníků. Popisuje náročná úskalí a efektivitu jednotlivých metod distribuce v ohledu zmiňované doby na základě zkušeností vydavatelů samotných a logického kontextu analýzou dílčích procesů.

V druhé polovině se práce zaměřuje na působení Edice Popelnice v kontextu distribuce, a to z důvodu významnosti obsahu jejích výtisků, a tudíž i náročnosti jejího šíření a nebezpečí vznikajícího v důsledku jejího shromažďování. Je charakterizováno její založení, následně její grafická stránka a forma spolupráce s podílejšími se osobnostmi na jejím vytváření. Význam výtisků je zde ukázán a vysvětlen na příkladu jednotlivých děl, u kterých je objasněno, z jakého důvodu se jedná o díla, která nemohla být nikdy v období působení Edice Popelnice publikována oficiální cestou. Práce neodmyslitelně vymezuje působení osobnosti Jiřího Gruntoráda a jeho životního příběhu, neboť obsahuje důležitý obrat k autorství a vydavatelství, včetně jím založené samizdatové knihovny Libri Prohibiti. Knihovna Libri Prohibiti provází celý text, neboť veškerá zmíněná díla, která jsou uvedena v popisovaných metodách distribuce za příklad, uchovává a je dodnes naším nejobsáhlejším samizdatovým archivem. Do jisté míry bakalářská práce věnuje pohled filozofické polemice nad důležitostí samizdatu pro totalitní období i současnost, snaží se poukázat na opomíjené a v totalitním období odepírané základní právo, tedy právo autorské součástí Listiny základních práv a svobod.

Práce si kladla za cíl sjednotit distribuční metody a přiblížit na životě Jiřího Gruntoráda a jeho Edici Popelnice vynaložené úsilí, které museli veškerí vydavatelé samizdatu podstupovat pro předání a šíření informací občanům. Na toto téma dosud neexistují kompletní zdroje, které by shrnovaly v jednom uceleném dokumentu distribuční systémy, způsoby a jejich úskalí, a proto je tato práce vhodná pro všechny, kteří se o samizdatovou a tamizdatovou problematiku zajímají, nikoliv ve smyslu obsahovém, ale i z hlediska praktického. Odpovídá na otázku, jakým způsobem distribuce samizdatové literatury probíhala, jaká byla úskalí a výhody jednotlivých metod, kdo je používal a jaká z metod se ukázala tou nejefektivnější.

Dospěla jsem k závěru, že je nutné se obecně zabývat hlouběji problematikou vnímání samizdatu Západem, jeho financování podle skutečnosti a přístup k jednotlivým vydavatelům, kteří spolupracovali se Státní Bezpečností a zároveň se angažovali v samizdatovém životě.

Závěrem je pro mě důležité zmínit, že samizdat existoval a stále existuje. Myslím, že je důležité pochopit a interpretovat jeho význam odrazu demokracie, který zdůrazňuje důležitost svobody myšlení, tisku a právě oné distribuce, která bývá mnohdy jakožto součást jeho projevu opomíjená oproti jeho obsahové stránce.

11. Seznam odborné literatury

Archiv autora Prokopa Tomka /archiv SÚPP. In: *Idnes [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/vojenstvi/stb-ksc-zlocinna-organizace-totalita-diktatura-stb-agent-postovni-tajemstvi.A191107_093008_vojenstvi_kuz/foto/KUZ7f5190_Senovn.jpg

AUER, Kamil, 2009. *Vývoj celní správy na našem území*. Brno. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/k490a/Kamil_Auer_Vyvoj_celni_spravy_na_nasem_uzemi.doc. Bakalářská práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

BÁRTA, Lukáš, 2009. *VÝZNAMNÁ EXILOVÁ NAKLADATELSTVÍ 70. A 80. LET*. In: *Moderní dějiny [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vyznamna-exilova-nakladatelstvi-70-a-80-let/>

BENDA, Václav. *Dopisy z vězení*. In: *Souborný katalog AV ČR [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://katalog.lib.cas.cz/Record/002747194?sid=7895336>

BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, Markéta, 2019. *Brutální násilí komunistů. Před 45 lety policie rozehnala festival v Rudolfově*. In: *Deník [online]*. Praha: Vltava Labe Media [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/brutalni-nasili-a-chaos-pred-45-lety-policie-rozehnala-festival-v-rudolfove-20190328.html

BURGET, Eduard a Michal PŘIBÁŇ, 2016. *Co je samizdat a jaké jsou jeho hranice? Česká literatura*. [Ceská literatura, Institute of Czech Literature, The Academy of Sciences of the Czech Republic], 64(6), 917. ISSN 00090468. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24916121>

BURGOYNE, Nicole, Friederike KIND-KOVÁCS a Veronika TUCKEROVÁ. *Unlicensed and Unbound: Researching Textual Traffic (Samizdat/Tamizdat) and Information Flow Across Borders [Online]*. 29 s. [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: http://cultural-opposition.eu/wp-content/uploads/2018/12/COURAGE-HANDBOOK_415-443.pdf

ČECH, Jan, 2008. *Kořeny transformačního myšlení v českém disentu před rokem 1989*. Praha. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/18235/DPTX_2006_2_11230_JDIP01_10322_0_61324.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

ČESKÁ TELEVIZE, 2012. *Originální videojournal [Online, dokument]*. iVysílání. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10363060615-originalni-videojournal/>

DRDA, Adam, 2024. *Dělníci samizdatu. Příběh Jaromíra Němce, Pavla Záleského, Stanislava Devátého a dalších disidentů*. In: *IRozhlas [online]*. Praha: Český rozhlas [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/delnici-samizdatu-pribeh-jaromira-nemce-pavla-zaleskeho-stanislava-devateho-a_2403031800_mst

DRDA, Adam, 2017. *Jiří GRUNTORÁD (*1952)*. In: *KNIHOVNA VÁCLAVA HAVLA. Tváře vzdoru [online]*. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <http://tvare-vzdoru.vaclavhavel-library.org/cs/profil/24/jiri-gruntorad-1952>

DRDA, Adam, 2008. *Samizdat - typický projev odporu*. In: *Lidové noviny online [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/samizdat-typicky-projev-odporu.A081111_000046_ln_noviny_sko

Dušan Skála (*1954), 2019. In: *Paměť národa [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/skala-dusan-20190426-5>

Exilovým časopisem Svědectví spojoval Pavel Tigríd exil s domovem, 2021. In: *Idnes [online]*. Praha: MAFRA [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/casopis-svedectvi-pavel-tigrid.A211025_092038_mediahub_jpl

Features and news from behind the Iron Curtain [online], 1961. Kensington, England: F.C.I. News Agency [cit. 2024-03-22]. ISSN [0046-3396](#).

FORMANOVÁ, Lucie, Jiří GRUNTORÁD a Michal PRIBÁŇ, 2000. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945 [online]*. Ježek [cit. 2024-03-13]. ISBN [80-85996-24-3](#). Dostupné z: [https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/\[node\]/exilova-periodika-1945_ocr.pdf](https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/[node]/exilova-periodika-1945_ocr.pdf)

FORMÁNEK, Jaroslav a Marek ŠVEHLA, 2003. *PAVEL TIGRID: MUŽ, KTERÝ DĚSIL*. *Respekt [online]*. 2003(37) [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2003/37/muz-ktery-desil>

František Stárek (*1952). In: *Paměť národa [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/starek-frantisek-20190219-0>

GEORGIEV, Georgi, 2019. *Cold War atmosphere: Distorted information and facts in the case of Free Europe balloons*. *Centaurus [online]*. 61(3), 153-177 [cit. 2024-03-22]. ISSN [0008-8994](#). Dostupné z: doi:10.1111/1600-0498.12225

GLANC, Tomáš, 2009. *Jak se dělal samizdat*. *Lidové noviny [online]*. [cit. 2024-03-13]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/jak-se-delal-samizdat.A091121_000103_ln_noviny_sko

GLANC, Tomáš, 2018. *Samizdat Past and Present [online]*. *Karolinum Press [cit. 2024-03-10]*. ISBN 9788024640334. Dostupné z: <https://web.p.ebscohost.com/ehost/detail/detail?nobk=y&vid=4&sid=eb9b2993-eea3-4c49-be0d-8452e747d96c@redis&bdata=Jmxbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=2205850&db=nlebk>

GÖTH, Jindřich, 2022. *Výstava kazet vypráví příběhy o vzpouře proti oficiální kultuře*. In: *Idnes* [online]. Praha: MAFRA [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/hudba/kazety-popmuseum-plastic-people-of-the-universe-petr-cibulka.A220223_155113_hudba_jgo

GRUNTORÁD, Jiří, 2016. *Bibliografie samizdatu? Česká literatura*. [Ceská literatura, Institute of Czech Literature, The Academy of Sciences of the Czech Republic], 64(6), 935. ISSN [00090468](https://doi.org/10.1007/978-3-03-05468-8). Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24916124>

GRUNTORÁD, Jiří, 1994. *Edice Popelnice*. Česká literatura [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 42(6), 2 [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/42.1994/6/655.png>

GRUNTORÁD, Jiří, 2003. *Exilová knižní vydavatelství po roce 1968 jako důležité mezníky české kultury v zahraničí*. In: *Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů* [online]. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: http://www.zahranicnicesi.com/docs/prispevek_gruntorad.pdf

GRUNTORÁD, Jiří. *Z bibliografie samizdatu: Edice Popelnice* [Online]. 13 s. Dostupné také z: https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/bibliografie-z-kritickeho-sborniku/kriticky-sbornik_1992_02_popelnice_bibliogr_zm_ocr.pdf

GRUTZA, Anna, 2019. *Radio Free Europe and Cold War Truth Games: Trustworthy Messages Beyond the Great Divide*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*

HANÁKOVÁ, Jitka, 1997. *Edice Českého Samizdatu 1972-1991* [online]. Národní knihovna ČR [cit. 2024-03-11]. ISBN [80-7050-283-5](https://doi.org/10.1007/978-3-03-05468-8). Dostupné z: [https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/\[node\]/hanakova_edice-ceskeho-samizdatu-1972-1991_ocr.pdf](https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/[node]/hanakova_edice-ceskeho-samizdatu-1972-1991_ocr.pdf)

HANÁKOVÁ, Šárka, 2019. *Samizdatová literatura a její překlad: Na materiálu povídky J.M. Daniela Čelovek iz MINAPa*. Olomouc. Dostupné také z: <https://theses.cz/id/91itzk/35185493>. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Olga Chadaeva, Ph.D.

HEJLOVÁ, Kateřina, 2019. *Český hudební underground od 70. let po současnost s přihlédnutím k vývoji organizačních aspektů*. Brno. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/t2qcx/Diplomova_prace.pdf. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jan Špaček.

HERTL, David, 1997. *Vokno do světa undergroundu.: Příběh časopisu pro ty, kteří chtěli žít po svém, ale tak trochu jinak*. In: *Český rozhlas Vltava* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vokno-do-sveta-undergroundu-pribeh-casopisu-pro-ty-kteri-chteli-zit-po-svem-ale-8522495>

HLAVATÝ, Pavel, 2010. *Když je potřeba, tak fungujeme pořád. Tisková agentura manželů Čerovských pro Svobodnou Evropu*. In: *Rozhlas plus [online]*. Praha: Český rozhlas [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/kdyz-je-potreba-tak-fungujeme-porad-tiskova-agentura-manzelu-cerovskych-pro-8123128>

HLAVINKA, Tadeáš. *Samizdatové videokazety se sledovaly hromadně, vzpomínají tvůrci Originálního videojournalu*. In: *Čt24 [online]*. Praha: Česká televize [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/media/samizdatove-videokazety-se-sledovaly-hromadne-vzpominaji-tvurci-originalniho-videojournalu-60200>

HOLEČKOVÁ, Marta Edith, 2016. *Příběh knih, které dělaly dějiny. Česká literatura*. [Česká literatura, Institute of Czech Literature, The Academy of Sciences of the Czech Republic], 64(6), 966. ISSN [00090468](https://www.jstor.org/stable/24916131). Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24916131>

HOLUB, Štěpán a Michal KUPSA, 2024. *Teorie informace - text k přednášce*. Dostupné také z: <https://www.karlin.mff.cuni.cz/~holub/skripta/SkriptaKompletMoodle.pdf>

HORÁČKOVÁ, Alice, 2019. *Editor průvodce českým samizdatem: Nejdřív výsada statečných, pak celá kultura*. In: *Akademie věd České republiky [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Editor-pruvodce-ceskym-samizdatem-Nejdriv-vysada-statecnych-pak-cela-kultura/>

HORÁČKOVÁ, Alice, 2017. *Lepší zapálit jednu svíčku než proklínat temnotu. Vychází průvodce samizdatem*. In: *Akademie věd České republiky [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Lepsi-zapalit-jednu-svicku-nez-proklinat-temnotu.-Vychazi-pruvodce-samizdatem/>

CHMEL DENČEVOVÁ, Ivana, 2021. *Svobodná kultura byla příležitost, jak nastavit zrcadlo totalitě, tvrdí historik Stehlík o RFE*. In: *Rozhlas plus [online]*. Praha: Český rozhlas [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/svobodna-kultura-byla-prilezitost-jak-nastavit-zrcadlo-totalite-tvrdi-historik-8478279>

Jan Beneš (*1936-2007). In: *Paměť národa [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/benes-jan-20050131-0>

JANDOUREK, Jan, 2020. *Egon Bondy: Ikona undergroundu i STBácký udavač, který uhořel ve vlastní posteli*. *Reflex [online]*. 3 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/causy/73273/egon-bondy-ikona-undergroundu-i-stbacky-udavac-ktery-uhorel-ve-vlastni-posteli.html>

JAREŠ, Michal, 2006. *Edice Popelnice: 1978-1989*. In: *ÚČL AV ČR. Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1673>

Jaroslav Hutka (*1947), 2018. In: *Paměť národa* [online]. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/hutka-jaroslav-1947>

JEŽEK, Vlastimil a Ondřej SKÁCEL, 2020. *Kdo říká, že se za komunistů nebál, je buď velký hrdina, nebo keca, říká vydavatel samizdatu Gruntorád*. In: *Český rozhlas plus* [online]. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/kdo-rika-ze-se-za-komunistu-nebal-je-bud-velky-hrdina-nebo-keca-rika-vydavatel-8194818>

JIRKA, Luděk, 2010. *Samizdatové nakladatelství Index*. In: *Rozhlas plus* [online]. Praha: Český rozhlas [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/samizdatove-nakladatelstvi-index-6658527>

JIROUS, Ivan Martin, 2015. *Magor dětem* [online]. 16. Vydání. Praha: Torst [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/42/62/29/magor_detem.pdf

Jiří Gruntorád. In: *ČESKÁ TELEVIZE. IVysílání* [online, videoreportáž]. [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/874586-gen/218562261300002/>

JUNEK, Marek, 2011. *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011: 60 let RFE* [online]. *Radioservis* [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <http://www.csds.cz/cs/5337-DS/version/default/part/AttachmentData/data/Prečan%2520V.%2520-%2520Svobodně.pdf>

KIND-KOVACS, Frederike a Jessie LABOV, 2013. *Samizdat, Tamizdat, and Beyond : Transnational Media During and After Socialism* [online]. New York: Berghahn Books [cit. 2024-03-10]. ISBN 9780857455857. Dostupné z: <https://web.p.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=3&sid=d7662f6b-be8b-401f-a943-106b9e21e60f%40redis&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=630172&db=nlebk>

KIND-KOVÁCS, Friederike, 2014. *Written Here, Published There: How Underground Literature Crossed the Iron Curtain: How Underground Literature Crossed the Iron Curtain*. Budapest: Central European University Press. ISBN 9789633860236. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=943544&lang=cs&site=ehost-live>

KLÍMA, Ivan, 2005. *Méně známý Ludvíkův čin*. In: *FRANCOVÁ, Hana. Ludvík Vaculík: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.ludvikvaculik.cz/edice-petlice?page=1>

KOMAROMI, Ann, 2022. *Soviet Samizdat Imagining a New Society*. Cornell University Press. ISBN 9781501763601. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctv1sfsf4b>.

KONOVALOVA, Evgeniya, 2012. *The Effects of Western Broadcasting on Soviet people in Glastnost and Perestroika Period: The case of Radio Free Europe/Radio Liberty*. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.

K pozdnímu Bondymu (reflexe Marka Vajchra a Adama Drdy), 2017. In: *Bubínek revolveru [online]*. Praha: *Revolver Revue* [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.bubinekrevolveru.cz/k-pozdnimu-bondymu-reflexe-marka-vajchra-adama-drdy>

KRIŠTOF, Václav. *Bilance 68 Publishers – VI. Justl*. In: *Josef Škvorecký [online]*. 2024 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.skvorecky.cz/bilance-68-publishers-vl-justl/>

KRIŠTOF, Václav. *Soupis vydaných knih*. In: *Josef Škvorecký [online]*. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.skvorecky.cz/soupis-vydanych-knih/>

KRKOŠKA, David, 2020. Každý z tisíců musel najít odvahu říct režimu ne. Před 40 lety vznikla polská Solidarita. In: *ČESKÁ TELEVIZE. Čt24 [online]*. [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/kazdy-z-tisicu-musel-najit-odvahu-riect-rezimu-ne-pred-40-lety-vznikla-polska-solidarita-45854>

KRYL, Karel. *Dívka Havířka [Online]*. Dostupné také z: <https://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/kryl-karel/divka-havirka-3103>. Text písně.

KUDLÁČKOVÁ, Lucie, 2009. *Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu*. Brno, 114 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/fmfzx/Kudlackova_Lucie_bakalarska_prace.pdf. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Ing. Rudolf Burgr.

KUDRNA, Ladislav, 2016. *Reflexe Undergroundu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 322 s. ISBN 978-80-87912-55-3.

LIBRI PROHIBITI, 2011. *Fondy Libri Prohibiti*. GRUNTORÁD, Jiří. *Libri Prohibiti [online]*. [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.libpro.cz/fondy/>

LONSKÁ, Pavlína, 2010. *Význam ilustrace v českých samizdatových edicích*. Praha, 59 s. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/27067/130051586.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr. Alena Petruželková.

LUKEŠ, Jan, 2021. *Edice Omnia na pozadí normalizační literární kultury*. Pardubice. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.

MACHOVEC, Martin, 2013. „Hnědá kniha“ o procesech s českým undergroundem. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-87211-74-8. <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/Hneda-kniha.pdf>.

MACHOVEC, Martin. *Jak si financovali undergroundoví autoři a vydavatelé svůj samizdat*. In: *Ústav pro českou literaturu AV ČR [online]*. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://edicee.ucl.cas.cz/images/data/sborniky/2009/OSO/Machovec.pdf>

MACHOVEC, Martin, 2021. *K interpretaci české podzemní a undergroundové literatury 1948–1989*. Praha: Torst, 536 s. ISBN 978-80-7215-691-7.

MACHOVEC, Martin, 2011. *On Czech Samizdat and Tamizdat: Banned Books of 1970s and 1980s*. In: *Fair Observer [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.fairobserver.com/region/europe/czech-samizdat-tamizdat-banned-books-1970s-1980s/#>

MACHOVEC, Martin, 2008. *Pohledy zevnitř -- Česká undergroundová kultura v dokumentech a interpretacích*. Praha: Pistorius & Olšanská. ISBN 978-80-87053-22-5.

MACHOVEC, Martin, 2009. *Spring 2009. The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia, 1948-1989. Poetics Today*. 30(1), 1-26. ISSN [03335372](https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=37194528&lang=cs&site=ehost-live). Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=37194528&lang=cs&site=ehost-live>

MÁLEK, Petr, 2018. *Jiří Gruntorád (Nusle)*. In: *PRAHA 2. Encyklopedie Prahy 2 [online]*. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/3175-jiri-gruntorad>

NAVARA, Luděk, 2009. *Abeceda komunistických zločinů: Samizdat, za který ho zatkli v posteli*. In: *Idnes [online]*. Praha: MAFRA [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/abeceda-komunisticky-zlocinu-samizdat-za-ktery-ho-zatkli-v-posteli.A090507_192910_domaci_bar

OPPELT, Robert. *Několik vět: manifest sepsaný Havlem spojil disent s mlčící většinou*. In: *Idnes.cz [online]*. Praha: MAFRA [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/nekolik-vet-havel-petice-revoluce-disent-totalita.A190629_486347_domaci_zaz

O Revolver Revue, 2010. In: *POKORNÁ, Terezie, Revolver Revue [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://revolverrevue.cz/o-rr>

Pasternakovi pryč k Nobelovce pomohla CIA, 2007. *Idnes [online]*. Praha [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/pasternakovi-pry-k-nobelovce-pomohla-cia.A070205_125650_literatura_ob

PETROVÁ, Jana, 2011. *Zapomenutá generace: Nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku v 80. letech 20. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

PILAŘ, Martin, 2017. *DIFFERENT UNDERSTANDING OF INDEPENDENT LITERATURE IN CZECH, POLISH AND RUSSIAN CULTURAL CONTEXTS*. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts SGEM. STEF92 Technology*, 467-472. ISSN 23675659. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=127244813&lang=cs&site=ehost-live> doplnit do textu

PODHŮRSKÁ, Anastazie, 2023. *Hudební underground a samizdat v Havířově*. Praha. Dostupné také z: <https://dodo.is.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/185991/120458210.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

PODLEŠÁK, Václav, 2023. *Disidenti ukončili hladovku. Slušný kompromis, ale bylo by lepší, kdyby Jurečka odstoupil, řekl Gruntorád*. In: *ČESKÁ TELEVIZE. Čt24 [online]*. [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/tema/autori-webu-ct24-84343>

POSPIELOVSKY, D., 1978. *From Gosizdat to Samizdat and Tamizdat*. *Canadian Slavonic Papers [online]*. 20(1), 19 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/40867266?searchText=Tamizdat&searchUri=/action/doBasicSearch?Query=Tamizdat&ab_segments=0/basic_search_gsv2/control&refreqid=fastly-default:71346522e8b717198b5ecaa294f4a703&seq=9

POSSET, Johanna, 1991. *Česká samizdatová periodika 1968-1989 [online]*. *Továrna na sítotisk [cit. 2024-03-22]*. Dostupné z: [http://www.csds.cz/cs/5407-DS/version/8/part/15/data/J_Posset_Česká_samizdatová_periodika_1968-1989_\(1992\).pdf](http://www.csds.cz/cs/5407-DS/version/8/part/15/data/J_Posset_Česká_samizdatová_periodika_1968-1989_(1992).pdf)

PREČAN, Vilém, 2016. *Samizdat považují za médium*. *Česká literatura*. [Ceská literatura, Institute of Czech Literature, The Academy of Sciences of the Czech Republic], 64(6), 929. ISSN [00090468](https://doi.org/10.1007/978-80-200-2903-4). Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24916123>

PŘIBÁŇ, Michal, 2018. *Český literární samizdat: 1949-1989*. Praha: Academia, 616 s. ISBN 978-80-200-2903-4.

PŘIBÁŇ, Michal, 2006. *Index: Exilové nakladatelství vydávající beletrii, politickou a politologickou literaturu*. In: *ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. Slovník české literatury po roce 1945 [online]*. [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1705>

PŘIBÁŇ, Michal, 2016. *Vnitrozemí a pohraničí českého literárního samizdatu: ÚVAHA NEJEN POJMOSLOVNÁ: ÚVAHA NEJEN POJMOSLOVNÁ*. *Česká literatura*. [Ceská literatura, Institute

of Czech Literature, The Academy of Sciences of the Czech Republic], 64(6), 822. ISSN [00090468](https://doi.org/10.1017/S00090468).
Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24916115>

PŘIBÁŇ, Michal, 2023. *V různosti je síla: Exilová nakladatelství Sixty-Eight Publishers a Index nejen ve vzájemné korespondenci*. Academia. ISBN 9788020034656.

Přednáška č. 1, Úvod do kultury Polska, 2005. Dostupné také z:
https://is.muni.cz/el/phil/podzim2005/PJA111/um/883633/Prednaska_c_1_Paryska_Kultura.pdf

Přepis rozhovoru s Václavem Havlem vysílaného československou redakcí stanice Rádía Svobodná Evropa: Karel Lamberský (pseudonym Karla Kašpárka) Svobodně!: Rádio Svobodná Evropa 1951–2011, 60 let RFE, Praha, Radioservis, 2011, s. 210–224, 2011. In: *Rozhovory Václava Havla* [online]. Praha: Knihovna Václava Havla [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.rozhovoryvh.cz/cs/id/25>

PŘIBÁŇOVÁ, A., 2020. *Czech Samizdat Archives - the Past and the Present*. *Poznanskie Studia Slawistyczne*. (19), 101-115. Dostupné z: doi:10.14746/pss.2020.19.4

RIDLER, Caroline, 2021. *Book review*. *Journal of Languages, Texts and Society* [online]. 5(1-6), 5 [cit. 2024-03-22]. ISSN 2517-648X. Dostupné z: <https://www.nottingham.ac.uk/research/groups/languagestextssociety/documents/its-journal/issue-5/book-review-caroline-ridler-the-culture-of-samizdat-literature-and-underground-networks-in-the-late-soviet-union.pdf>

REISCH, Alfred A., 2013. *Hot Books in the Cold War: The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain: The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain*. Budapest: Central European University Press. ISBN 978615225352. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=596480&lang=cs&site=ehost-live>

Revolver Revue [online], 1987. Praha [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/revolver-revue/jednou-nohou/revolver_revue_1987_07_zm_ocr-opr.pdf

ROMAN SVD, Jozef, 1997. *Křesťanská samizdatová literatúra po roku 1968*. Bratislava. Dostupné také z: https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/%5Bnode%5D/krestanska-samizdatova-literatura-po-1968_roman-jozef_txt.pdf. Diplomová práce. Trnavská univerzita. Vedoucí práce P. Juraj Dolinský SJ.

RŮŽIČKOVÁ, Alice, 2000. *Český dokumentární film v 80. letech: „Originální videojournal“*. Praha. Dostupné také z: https://monoskop.org/images/6/65/Ruzickova_Alice_Cesky_dokumentarni_film_v_80_letech_Orig

nalni_Videojournal.pdf. Diplomová práce. Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění v Praze.

RYCHETSKÝ, Lukáš, 2012. *VNITŘNĚ SVOBODNÝ KUS ŽIVOTA: S Jiřím Gruntorádem o samizdatech*. In: *Advojka* [online]. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2012/18/vnitrne-svobodny-kus-zivota>

Samizdat. Smysluplná práce, kterou mohl dělat každý. In: *Český rozhlas* [online]. Praha [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/samizdat-smysluplna-prace-ktou-mohl-delat-kazdy-7649595>

SAVAROVÁ, Aneta, 2010. *Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo (1952-1988)*. Praha, 102 s. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/26925/DPTX_2008_2_11230_0_271636_0_88620.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Magisterská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce PhDr. Ondřej Zamazal.

SCHOVÁNEK, Radek, 2016. „Primitivní zařízení na rozmnožování písemností...“: *Jak StB neodhalila zařízení pro nerušený poslech RFE* [online]. In: . [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.minulost.cz/?q=cs/zpusob-na-rusicky>

Slovník českých knihovníků - Jiří Gruntorád [online], 2014. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000561&local_base=sck

SMOLÍKOVÁ, Martina. *Samizdat vyžadoval odvahu a nasazení*. In: *Radio Wave* [online]. [cit. 2024-01-28]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/marta-smolikova-samizdat-vyzadoval-odvahu-a-nasazeni-5289030>

Staré noviny RUDÉ PŘÁVO Z ROKU 1980. In: *Aukro* [online]. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://aukro.cz/stare-noviny-rude-pravo-z-roku-1980-7053982406>

STELMAKH, Valeria D., 2001. *Reading in the Context of Censorship in the Soviet Union*. *Libraries & Culture*. University of Texas Press, 36(1), 143. ISSN [08948631](https://doi.org/10.1017/S0022216X01000001). Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/25548897>

SUK, Marek, 2015. *Informace o Chartě 77*. Praha. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66756/DPTX_2013_1_11210_0_381864_0_146985.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

ŠIKTANC, Karel, 2000. *Český Orloj* [online]. *Karolinum* [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/39/43/75/cesky_orloj.pdf

ŠIMÍČEK, Petr, 2009. *Domovní prohlídka*. In: *Moderní dějiny [online]*. [cit. 2024-03-13].
Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/domovni-prohlidka/>

ŠIMULČÍK, Ján, Jiří GRUNTORÁD a Miroslav SVOBODA. *Deň Samizdatu 12. október [Online]*.
Dostupné také z: https://cdn.libpro.cz/content/uploads/2019/06/Den_samizdatu4.pdf

ŠMEJKALOVÁ, Jiřina, 2016. *Review: Tamizdat a tunely pod železnou oponou. Česká literatura [online]*. 64(6), 7 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/24916130?saml_data=eyJzYW1sVG9rZW4iOiJjMDAzZWZhMS1iMTM1LTRkYmUtYTNIMC04MjE2MGRiZTBjZDQiLCJlbWFpbCI6InVscmljaG92YS5rYUBnbWFpbC5jb20iLCJpbnN0aXRldGlvbklkcyI6WyI3YW50MjYzNS03OGEyLTQ0ODQtYmRiYS1INTY0YzAxMjEyNTkiLCJhYTE1OTc0ZS0xOWQ5LTQwNzItOTU5My1kZDQ1MTYzOGQ1ODciLCI1NzVINTM4MC05ZDlmLTRiYjUtYTgzMy05ODc1ZjEwZGUwZTYiXX0&seq=4

ŠŤASTNÁ, Barbora a Johanna HEŘMÁNKOVÁ, 2023. *Jan Patočka své studenty fascinoval. S estébáky nebojavně diskutoval*. In: *Paměť národa [online]*. [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/jan-patocka-sve-studenty-fascinoval-s-estebaky-nebojacne-diskutoval>

Tatjana Dohnalová (*1950), 2017. *Paměť Národa [online]*. Praha [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dohnalova-tatjana-1950>

TAYLOR, James. *Magnitizdat (USSR)*. In: *Global Informality Project [online]*. [cit. 2024-03-11].
Dostupné z: [https://www.in-formality.com/wiki/index.php?title=Magnitizdat_\(USSR\)](https://www.in-formality.com/wiki/index.php?title=Magnitizdat_(USSR))

TOMEK, Prokop. *Rozhlasová stanice Svobodná Evropa*. In: *Ústav pro studium totalitních režimů [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/archiv-projektu/rfe/>

UHL, Petr, 1987. *Informace o Chartě 77*. INFOCH [online]. Praha, 10.(15), 20 [cit. 2024-03-10].
Dostupné z: https://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_15_1987.pdf

VACULÍK, Ludvík, 2002. *Český snář*. 3. Vydání. Praha: Atlantis, 484 s. *Spisy Ludvíka Vaculíka*. ISBN [80-7108-233-3](https://www.isbn-international.org/details/9788071082333).

VALDEN, Milan. *Český literární samizdat: Unikátní knihovna Libri prohibiti*. In: *Čtenář: měsíčník pro knihovny [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2868>

VALDEN, Milan, 2006. *Milan Kundera*. In: *ILiteratura [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/20137-kundera-milan>

Vlastimil Třešňák, 2011. *Vlastimil Třešňák - oficiální web [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <http://www.tresnak.cz/>

VLČEK, Tomáš, 1999. *Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo - 70. léta*. In: *Totalita [online]*. [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/sp/sp_z_ruseni_70.php

VLK, Jan, Vendula VAŇKOVÁ a Jiří NOVOTNÝ, 1993. *Minulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970 - 1989*. Akademie věd. ISBN 80-85270-17-X. [https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/\[node\]/vlk_minulost-a-dejiny-v-ceskem-a-slovenskem-samizdatu_1993.pdf](https://scriptum-backup.s3.eu-central-1.amazonaws.com/scriptum/[node]/vlk_minulost-a-dejiny-v-ceskem-a-slovenskem-samizdatu_1993.pdf)

Vokno, 2007. In: BLAŽEK, Petr, ed. *CENTRUM PRO DOKUMENTACI TOTALITNÍCH REŽIMŮ*. Vons [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.vons.cz/vokno>

VYMĚTAL, Jan, 2008. *Průvodce úspěšnou komunikací [online]*. Grada [cit. 2024-03-11]. ISBN 978-80-247-6742-0. Dostupné z: <https://download.dibuk.eu/preview/index.php?/852/pdf>

Zákon č. 140/1961 Sb.: *Trestní zákon, 2010*. In: *Zákony pro lidi [online]*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>

Zveřejnění petice *Několik vět, 2019*. In: *Paměť Národa [online]*. [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zverejneni-petice-nekolik-vet>

12. Přílohy

Karolina Ulrichová <ulrichova.ka@gmail.com>

Distribuce samizdatové literatury - podklady pro bakalářskou práci

Knihovna Libri Prohibiti <knihovna@libpro.cz>

po 13.11.2023 17:01

Komu: Karolina Ulrichová <ulrichova.ka@gmail.com>

Dobrý den,

ano, psala jste na starou adresu. S distribucí jsem starost neměl. Náklad maximálně 13 exemplářů jsem rozprodal přátelům, autor dostal výtisk zdarma, další výtisk jsem ukládal do archivu a nyní tvoří základ samizdatové sbírky Libri prohibiti. V Brně dostával výměnou výtisk Vuk Kratěna, a někdy Dušan Skála, v Ostravě někdy Jaromír Šavrda, v Praze Petruška Šustrová, která je patrně posílala do zahraničí, dále Jan Lopatka a Ivan M. Havel.

Další výtisky si koupili kamarádi, zejména Bendovi, pokud něco zbylo, brali výtisků několik.

Tolik udržela moje chabá paměť. Pěkně zdraví

Jiří Gruntorád

[Citovaný text byl skryt]

Neobsahuje žádné viry. www.avast.com

